

Krzysztof Walenta

Cmentarzysko i osada kultury łużyckiej w Leśnie, gm. Brusy

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica 4, 57-93

1983

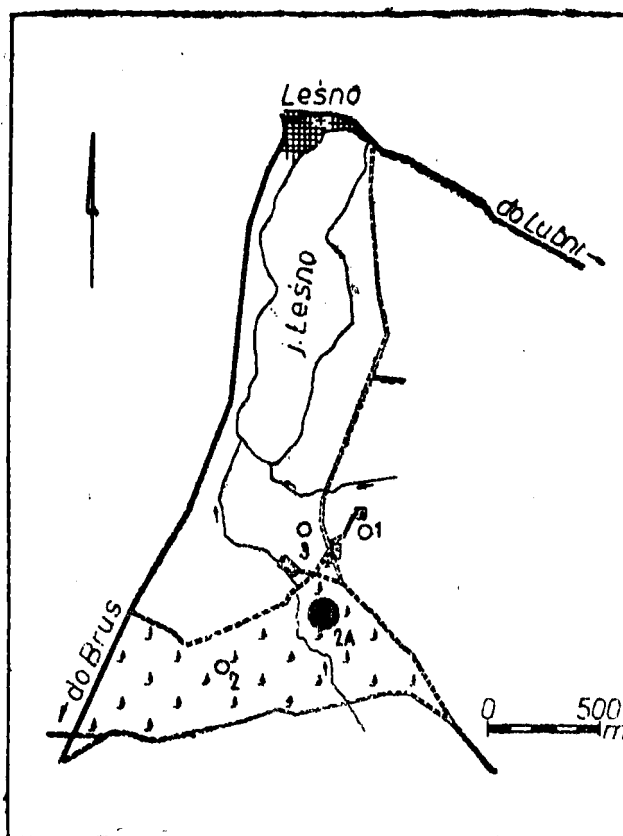
Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Walenta

CMENTARZYSKO I OSADA KULTURY ŁUŻYCKIEJ
W LEŚNIE, GM. BRUSY

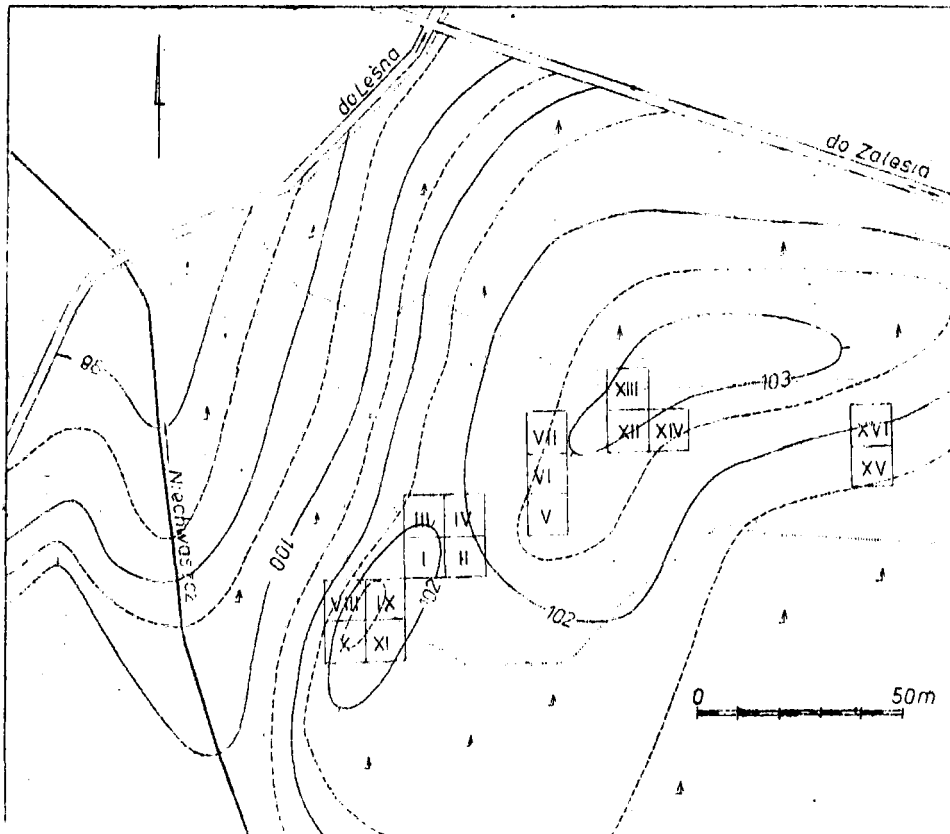
Stanowisko wielokulturowe w Leśnie położone jest ok. 500 m na południe od jeziora Leśno (rys. 1). Od 1975 r. badania w Leśnie pro-

Rys. 1. Plan sytuacyjny

wadzi Ekspedycja Wykopaliskowa UŁ pod kierunkiem Krzysztofa Walenty, koncentrując się na rozpoznaniu i zabezpieczeniu kompleksu osadniczego z okresu rzymskiego. W roku 1976, korzystając z wyjątkowo dogodnej sytuacji, jaka powstała w wyniku ścięcia prywatnego lasu A. Frymarka, wg relacji którego na tym terenie znajdowały się kręgi kamienne z brukami zniszczone w okresie międzywojennym, podjęto badania sondażowe w miejscu występowania domniemanych kręgów. Wiarygodność powyższej relacji podnosił fakt odkrycia na omawianym stanowisku grobu popielnicowego z okresu rzymskiego, z którego popielnicę i część wyposażenia przypadkowi odkrywcy przekazali do Katedry Archeologii UŁ.

Po założeniu siatki arowej eksplorację prowadzono w układzie szachownicowym (rys. 2). W roku 1976 badania prowadzono w: arze I, ćw. a; arze IV, ćw. c; arze V połowa ćw. a, c; arze VI; arze VII, ćw. c; arze VIII, ćw. c, b — częściowo. Przebadano powierzchnię

Rys. 2. Plan wysokościowy stanowiska z naniesioną siatką arową

230 m², odkryto 7 jam i 4 groby. W następnym roku, kiedy obszar zrębu zalesiono, a głęboka orka leśna odsłoniła przepalone kości i ułamki ceramiki, podjęto dalsze badania. Prace prowadzono w arze V, ćw. b, d; arze XII; arze XIII ćw. c; arze XIV; arze XV, ćw. a, b; arze XVI, ćw. c, d. Przebadano powierzchnię 370 m², odkrywając 22 groby i 13 jam. Na podstawie powyższych prac można było stwierdzić, że obiekty osadnicze występują w niższej części stanowiska w pobliżu rzeki Niechwaszcz, natomiast groby występują na skłonie niewielkiego wyniesienia w bezpośrednim sąsiedztwie osady.

Większość odkrytych materiałów i obiektów była uszkodzona, mimo to wydaje się, że stanowią wystarczająco istotne uzupełnienie naszej wiedzy o grupie kaszubskiej kultury łużyckiej, by usprawiedliwić ich publikację.

MATERIAŁY

OPIS GROBÓW

Grób nr 1 — jamowy, ar VI (tabl. I a). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odsłonięto nieregularną jamę barwy szaro-czarnej o wymiarach 60 x 70 cm i głębokości 18 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono nieliczne przepalone kości, niecharakterystyczne ułamki ceramiki oraz wiór krzemienisty (tabl. I d). W bezpośrednim sąsiedztwie omawianego grobu znajdowało się skupisko ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty misy z uchem, barwy ceglasto-szarej o powierzchni lekko chropowaczonej, z wyjątkiem szyjki. Wymiary: średnica wylewu — 22 cm, wysokość — 9 cm (tabl. I b),

— fragment załomu brzuśca barwy żółto-ceglastej, zdobiony grupami pionowych i poziomych linii rytych (tabl. I c),

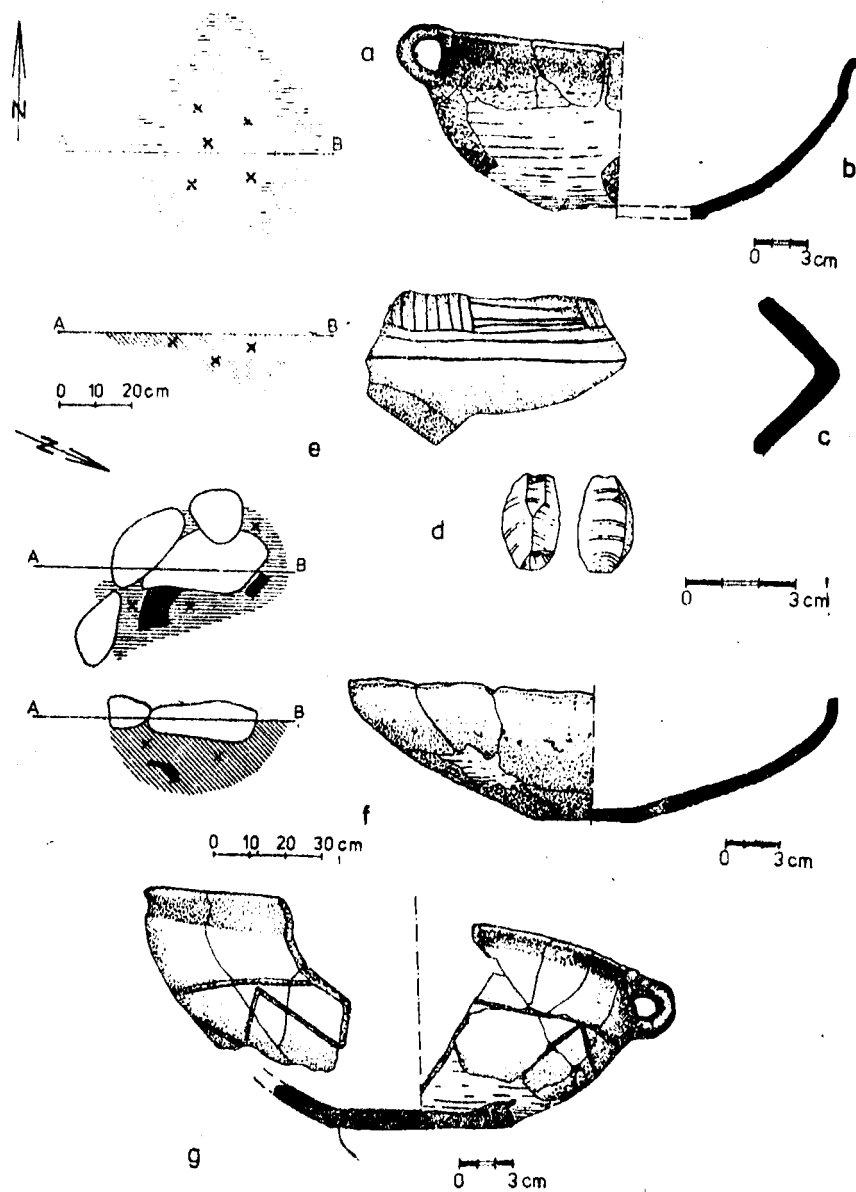
— 53 fragmenty barwy żółto-ceglastej o powierzchni chropowaczonej, pochodzące z partii brzuśca.

Grób nr 2 — jamowy, ar V (tabl. I e). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto skupisko kamieni, przykrywające niewielką owalną jamę o szarym zabarwieniu. Wymiary jamy: 55 x 35 cm, głębokość — 20 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty misy barwy szaro-ceglastej o powierzchni lekko chropowaczonej. Wymiary: średnica wylewu — 26 cm, wysokość — 7 cm. Misa nosiła ślady wtórnego przepalenia (tabl. I f),

— fragment misy barwy żółto-ceglastej o powierzchni gładzonej,

Tablica I

Grób nr 1: a — plan płaski i przekrój, b — fragmenty misy z uszkiem, c — fragment załomu z naczynia zdobionego ornamentem pionowych i poziomych linii rytych, d — wiór krzemienny; grób nr 2: e — plan płaski i przekrój, f — fragmenty misy, g — fragmenty misy z uszkiem, zdobionej ornamentem linii rytych, układających się w trójkąt

zdobionej liniami rytymi, układającymi się w trójkąty. Wymiary: średnica wylewu — 24 cm, wysokość — 7 cm. Misa była wyraźnie zdeformowana w wyniku wtórnego przepalenia (tabl. I g).

Grób nr 3 — popielnicowy, ar VIII. Odkryty przypadkowo przez A. Frymarka, pochodzący z wczesnego okresu rzymskiego (brak dokumentacji rysunkowej).

Grób nr 4 — jamowy, ar V (tabl. II a). Bezpośrednio pod powierzchnią darni odkryto niewielką okrągłą jamę barwy szaro-brunatnej o średnicy 50 cm głęboką na 20 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne przepalone kości, drobne węgle drzewne oraz 7 fragmentów ceramiki, pochodzących z naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni chropowatej.

Grób nr 5 — jamowy, ar XIII (tabl. II b). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto okrągłą jamę barwy szarej, o średnicy 55 cm i głębokości 18 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono przepalone kości ludzkie oraz nieliczne ułamki ceramiki barwy szarej o gładzonej powierzchni, z nieokreślonych partii naczynia.

Grób nr 6 — jamowy, ar XII (tabl. II, c). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto niewielką kolistą jamę barwy szaro-żółtej, o średnicy 30 cm, głęboką na 10 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne przepalone kości i węgle drzewne. W odległości 50 cm w kierunku NEE od jamy grobu odkryto skupisko ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty gruszkowatego naczynia barwy szaro-ceglastej o powierzchni gładzonej. Na podstawie zrekonstruowanych górnych partii naczynia ustalono średnicę wylewu — 18 cm (tabl. II d).

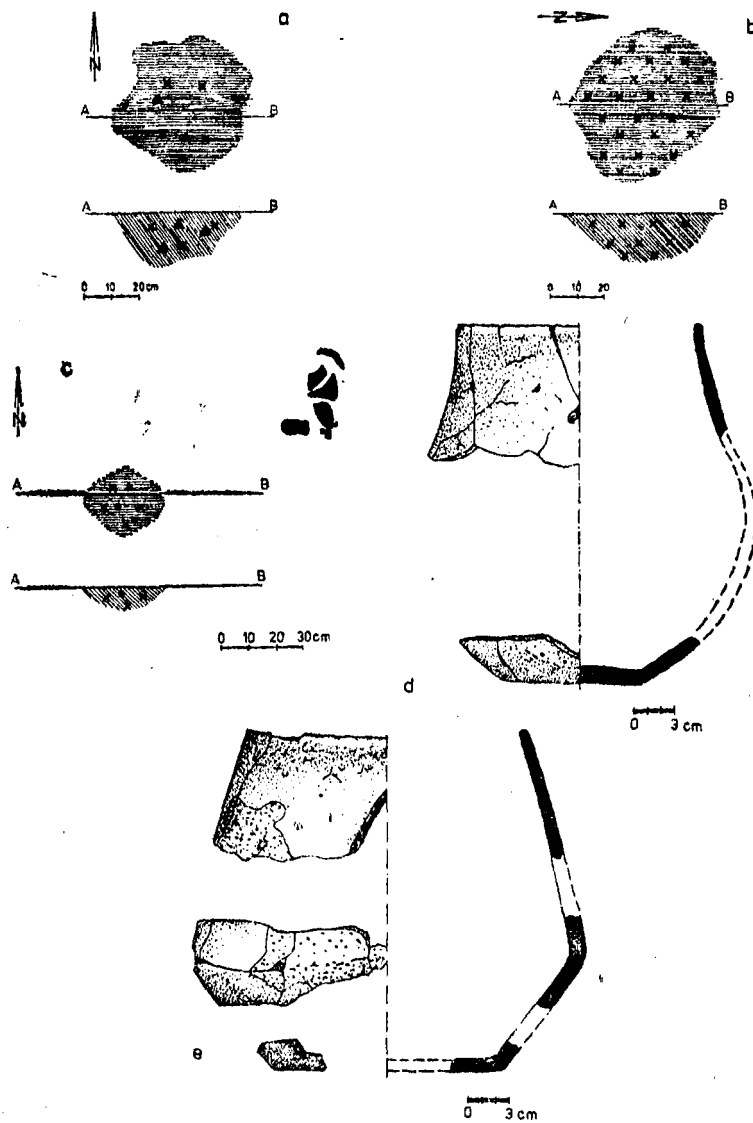
— fragmenty dwustożkowego naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni gładzonej z rozległymi złuszczeniami (tabl. II e).

Omówione fragmenty naczyń nosiły ślady wtórnego przepalenia.

Grób nr 7 — jamowy, ar XII (tabl. III a). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto niewielką owalną jamę barwy szaro-żółtej o wymiarach 40 x 35 cm i głębokości 17 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne, bardzo drobne przepalone kości oraz ułamki baniastego naczynia z dwoma uchami, barwy szaro-ceglastej, o powierzchni lekko schropowatej. Średnica wylewu naczynia — 12 cm, wysokość — 10 cm (tabl. III b).

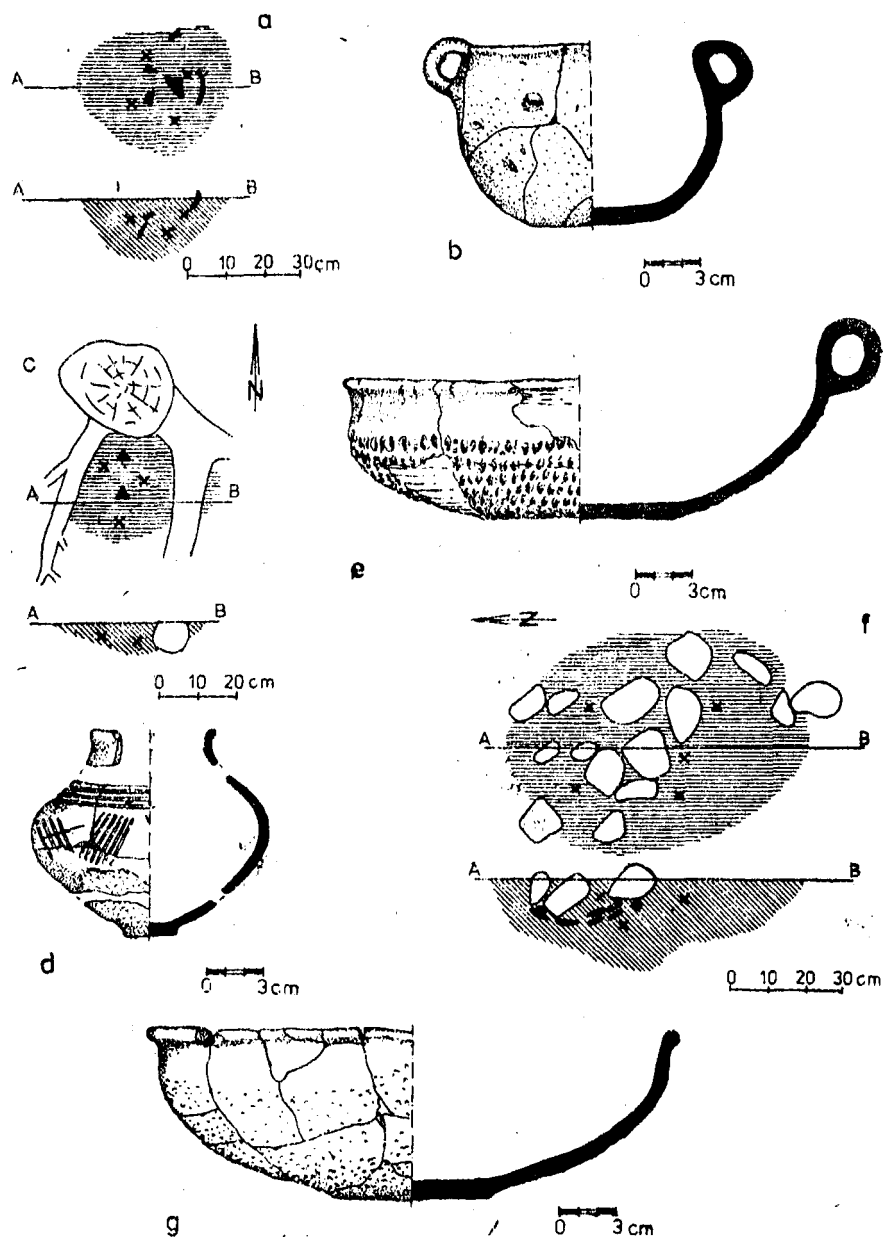
Grób nr 8 — jamowy, ar XII (tabl. III c). Na głębokości około 10 cm od powierzchni, bezpośrednio pod korzeniami dużego drzewa odsłonięto niewielką owalną jamę barwy szaro-żółtej o średnicy 40 cm, głęboką na 10 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki. Ułamki ceramiki występowały już w war-

Tablica II

Grób nr 4: a — plan płaski i przekrój; grób nr 5: b — plan płaski i przekrój; grób nr 6: c — plan płaski i przekrój, d — fragmenty naczynia gruszkowatego, e — fragmenty naczynia dwustożkowatego

Tablica III

Grób nr 7: a — plan płaski i przekrój, b — baniaste naczynie z dwoma uchami;
 grób nr 8: c — plan płaski i przekrój, d — fragmenty niewielkiego naczynia
 o esowatym profilu, zdobionego grupami linii rytych, e — misa z uchem, zdobiona
 dołkami paznokciowymi; grób nr 9: f — plan płaski i przekrój, g — misa

stwie próchnicy zarówno nad jamą, jak i w niewielkim od niej oddaleniu. Wyróżniono wśród nich:

— fragmenty niewielkiego naczynia o esowatym profilu barwy żółto-ceglastej, zdobionego grupami równoległych linii rytych (tabl. III d),

— fragmenty misy z uchem, barwy ceglastej. Powierzchnia misy pokryta ornamentem dołków paznokciowych, z wyjątkiem szyjki, zakończonej lekko zgrubiałą krawędzią (tabl. III e),

— fragmenty niewielkiego naczynia barwy szaro-żółtej o gładzonej powierzchni z nieokreślonych partii brzuśca ze śladami wtórnego przepalenia.

Grób nr 9 — jamowy, ar XII (tabl. III f). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto nieregularny bruk kamienny. Pod brukiem odsłonięto owalną jamę barwy szaro-czarnej o wymiarach 80 x 60 cm, głęboką na 25 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono niewielką ilość przepalonych kości oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty misy barwy szaro-ceglastej o powierzchni chropowatej, z wyjątkiem wyodrębnionej szyjki ze zgrubiałą krawędzią. Wymiary misy: średnica wylewu — 27 cm, wysokość — 9 cm (tabl. III g),

— fragmenty niewielkiego naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej, zdobionego poniżej największej wydętości brzuśca pionowymi liniami rytymi.

Omówione ułamki ceramiki nosiły ślady wtórnego przepalenia.

Grób nr 10 — jamowy z brukiem, ar XIV (tabl. IV a). Bezpośrednio pod powierzchnią dani odkryto stosunkowo regularny bruk kamienny o średnicy 120 cm ułożony z kamieni nieco większych na obwodzie. Pod brukiem rysowała się okrągła jama o średnicy 65 cm barwy szarej, głębokość jamy — 32 cm. W wypełnisku jamy znajdowały się nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

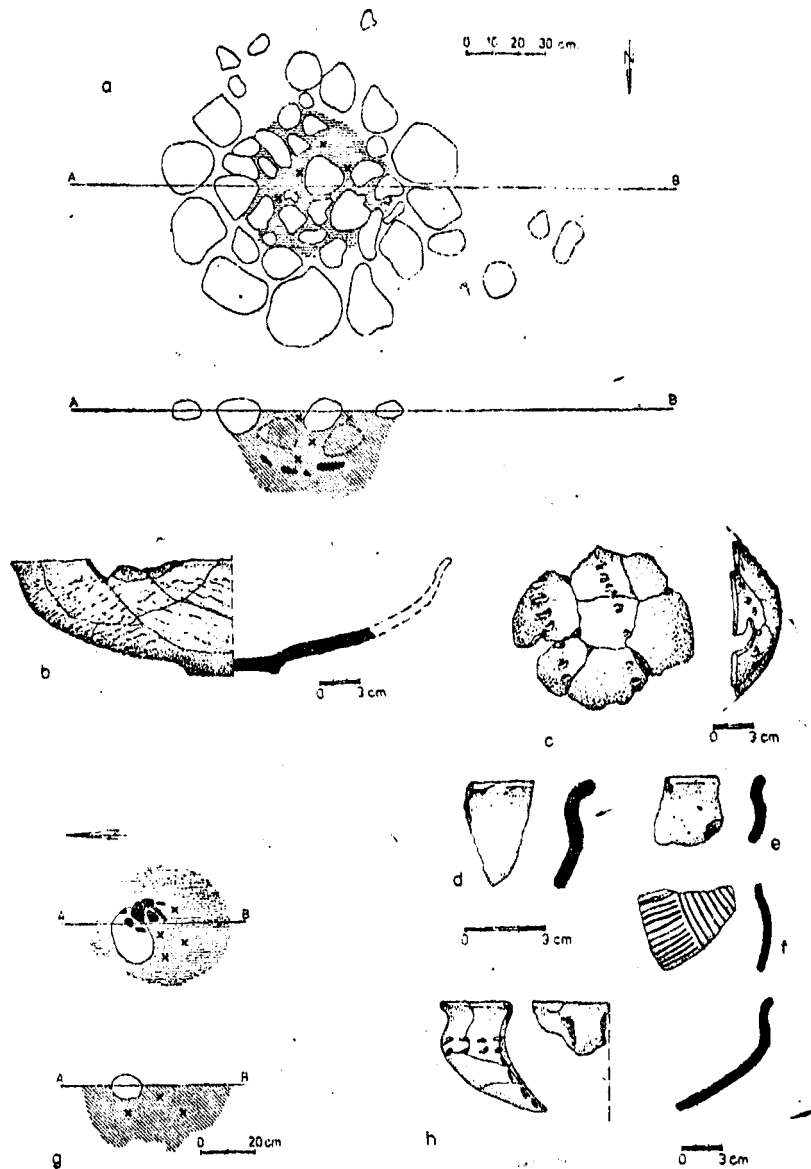
— fragmenty misy barwy ceglastej — powierzchnia lekko chropowata ze śladami obmazywania, krawędź zgrubiała, lekko wychylona na zewnątrz; misa wyróżniała się starannie wymodelowanym dnem, przypominającym spłaszczoną pustą nóżkę, średnica 33 cm, wysokość — 9 cm (tabl. IV b),

— fragmenty kulistego naczynia barwy szaro-żółtej, zdobionego pasmami dołków paznokciowych (tabl. IV c),

— fragment niewielkiego naczynia barwy szaro-żółtej, zdobionego grupami linii rytych (tabl. IV f),

— fragmenty krawędzi i brzuśców naczyń barwy ceglastej o powierzchni chropowatej (tabl. IV d, e).

Tablica IV

Grób nr 10: a — plan płaski i przekrój, b — misa, c — fragment kulistego naczynia zdobionego pasmami dołków paznokciowych, d, e — fragmenty krawędzi naczynia o powierzchni gładzonej, f — fragment naczynia zdobionego grupami linii rytych; grób nr 11: g — plan płaski i przekrój, h — fragment misy z uchem zdobionej pasmami dołków paznokciowych

Grób nr 11 — jamowy, ar XII (tabl. IV g). Na głębokości około 25 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy szaro-brunatnej, o wymiarach 60 x 45 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono nieliczne przepalone kości, ułamki ceramiki, a także kamień. Wśród ułamków ceramiki wyróżniono:

— fragmenty misy z uchem, barwy szaro-ceglastej, zdobionej pasmami dołków paznokciowych (tabl. IV h),

— fragmenty niewielkiego naczynia barwy szaro-żółtej,

— liczne niecharakterystyczne fragmenty naczyń barwy szaro-ceglastej.

Grób nr 12 — jamowy, ar XIV (tabl. V a). Bezpośrednio pod powierzchnią darni odkryto trzy kamienie, pod którymi znajdowała się kolistą jamą barwy szaro-czarnej o średnicy 50 cm, w przekroju nieregularna, dochodząca do głębokości 30 cm. W wypełnisku jamy znajdowały się nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki, pochodzące z beczulkowatego naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni schropowanej.

Grób nr 13 — jamowy, ar XII (tabl. V b). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto niewielką kolistą jamę, barwy szarej, o średnicy 20 cm, głęboką na 8 cm. W bezpośrednim sąsiedztwie omawianej jamy znajdowały się dwa kamienie, które mogą pochodzić ze zniszczonego bruku zabezpieczającego jamę. W wypełnisku jamy znajdowały się pojedyncze przepalone kości. Ułamki ceramiki znajdowały się poza obrębem jamy. Wyróżniono wśród nich:

— fragmenty misy z uchem, barwy żółto-szarej, o powierzchni chropowatej (tab. V c, d, f),

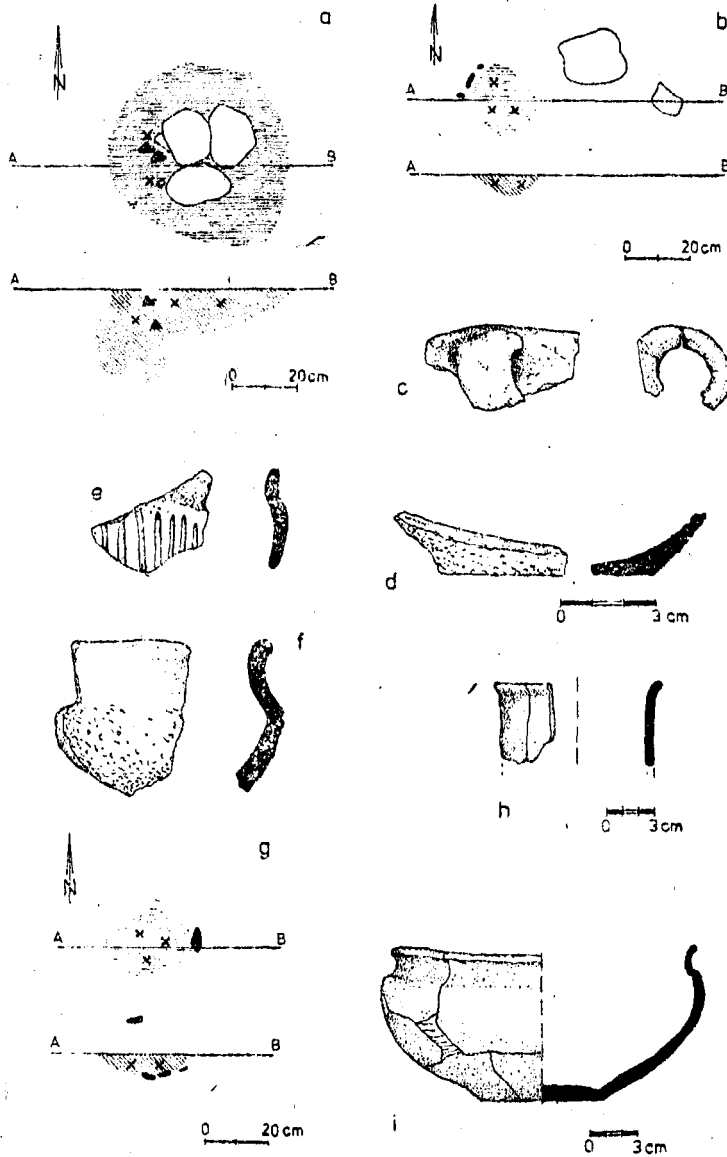
— fragmenty niewielkiego naczynia barwy żółto-szarej, zdobionego pionowymi liniami rytymi (tabl. V e).

Grób nr 14 — jamowy, ar XII (tabl. V g). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto niewielką owalną jamę barwy szarej o wymiarach 25 x 20 cm, głęboką na 8 cm. W wypełnisku znajdowały się pojedyncze przepalone kości oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty wazy barwy ceglasto-szarej (średnica wylewu 19 cm, wysokość 9 cm), o powierzchni lekko schropowanej. Waza posiadała wyodrębnioną szyjkę oraz zgrubiałą krawędź wychyloną na zewnątrz. Omawiane naczynie nosiło liczne ślady deformacji, wynikającej z wtórnego przepalenia (tabl. V i),

— fragmenty niewielkiego naczynia z cylindryczną szyjką (tabl. V h).

Tablica V

Grób nr 12: a — plan płaski i przekrój; grób nr 13: b — plan płaski i przekrój,
 c — fragment krawędzi naczynia z uchem, d — fragment części przydennej naczynia,
 e — fragment naczynia zdobionego pionowymi liniami rytymi, f — fragment krawędzi
 naczynia; grób nr 14: g — plan płaski i przekrój, h — fragment cylindrycznej szyjki
 naczynia, i — naczynie wazowate

Grób nr 15 — jamowy, ar XV (tabl. VI a). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto okrągłą jamę barwy szaro-brunatnej, w centrum żółto-szarej, średnicy 95 cm, głęboką na 20 cm. Wypełnisko jamy składało się z dwóch warstw: centralnej — jaśniejszej oraz zewnętrznej — ciemnej. Przepalone kości i ułamki ceramiki występowały wyłącznie w części centralnej. Wśród ułamków ceramiki wyróżniono:

— fragmenty dużego, dwustożkowatego naczynia o zaokrąglonym załomie i stożkowato zwężającej się szyjce; barwa naczynia szara, powierzchnia gładzona w górnych partiach, poniżej załomu brzuśca lekko chropowata. Wymiary: średnica wylewu 18 cm, średnica największej wydatości brzuśca — 32 cm, średnica dna 6 cm, wysokość — 26 cm (tabl. VI. b),

— fragmenty grubościennego naczynia barwy żółto-ceglastej, o powierzchni silnie chropowatej.

Grób nr 16 — jamowy, ar XII (tabl. VI c). Na głębokości około 25 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy szaro-brunatnej o wymiarach 50 x 30 i głęboką na 40 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono nieliczne przepalone kości oraz fragmenty misy z uchem barwy ceglasto-szarej o powierzchni lekko schropowatej (tabl. VI d). Omówione ułamki ceramiki nosiły ślady wtórnego przepalenia.

Grób nr 17 — jamowy, ar XII (tabl. VI e). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy brunatno-szarej, o wymiarach 60 x 45 cm i głębokości 30 cm. W wypełnisku stwierdzono nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty płaskiego talerza barwy żółto-szarej o powierzchni chropowatej. Średnica talerza 25 cm (tabl. VI f),

— fragmenty niewielkiego naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej, zdobionego ornamentem liniowym,

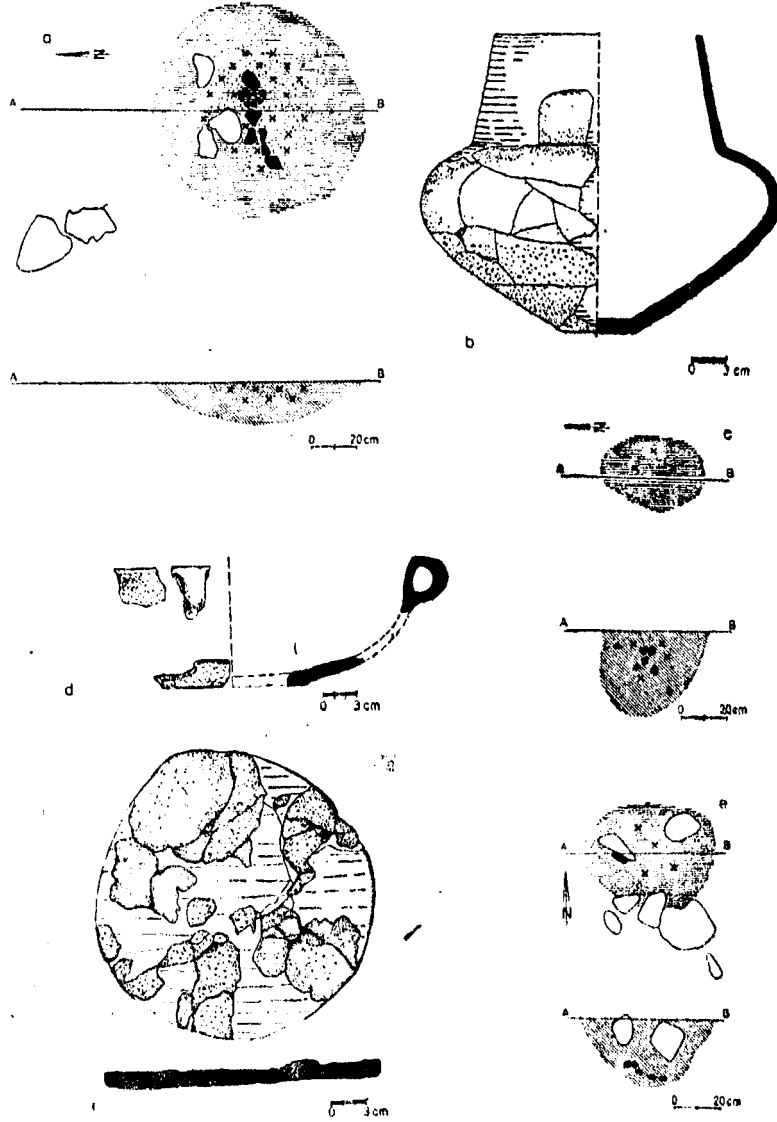
— fragmenty misy barwy ceglasto-szarej o powierzchni lekko chropowatej.

Wszystkie omówione ułamki ceramiki nosiły ślady wtórnego przepalenia. Ponadto w omawianym grobie odkryto fragment drucikowatego przedmiotu brązowego długości 1 cm i średnicy 0,2 cm.

Grób nr 18 — popielnicowy, ar XV (tabl. VII a). Na głębokości około 35 cm od powierzchni odkryto górną krawędź popielnicy. Popielnica obstawiona była dużymi, płytowatymi fragmentami naczyń. Popielnica i obstawa ceramiczna ustawione były w żółtym piasku. W czasie eksploracji nie zaobserwowano zarysu jamy. W popielnicy

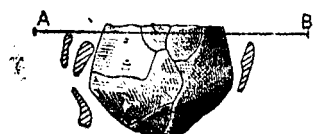
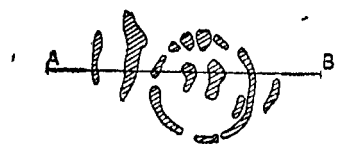
— poza przepalonymi kośćmi ludzkimi — nie stwierdzono żadnych zabytków:

Tablica VI

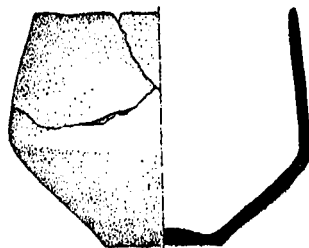

Grób nr 15: a — plan płaski i przekrój, b — naczynie dwustożkowate o zaokrąglonym załamie i stożkowato zwężającej się szyjce; grób nr 16: c — plan płaski i przekrój, d — fragmenty miski z uchem; grób nr 17: e — plan płaski i przekrój, f — fragmenty płaskiego talerza

Tablica VII

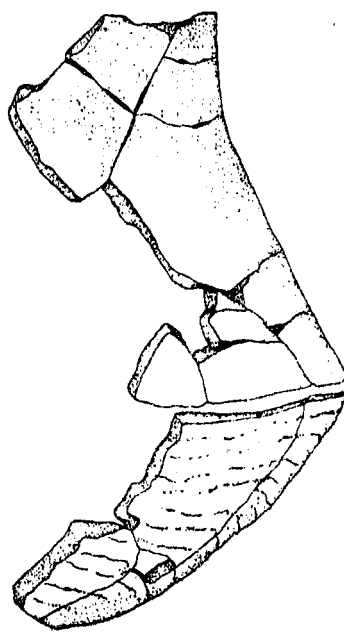
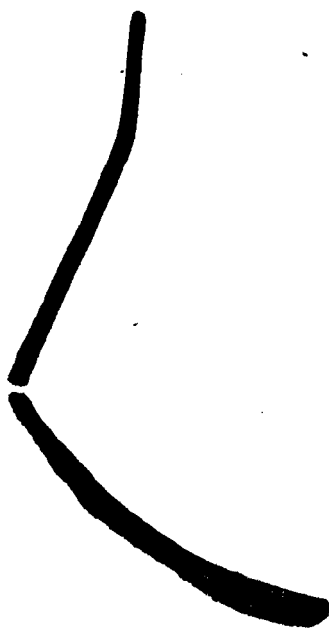

0 10cm

b

0 3 cm

0 3 cm

c

Grób nr 18: a — plan płaski i przekrój, b — popielnica dwustożkowa, c — fragmenty dużego naczynia dwustożkowego z cylindryczną szyjką

— popielnica dwustożkowa barwy żółto-ceglastej, o powierzchni gładzonej, wymiary: średnica wylewu — 19 cm, załomu brzuśca — 22 cm, dna — 9 cm, wysokość — 17 cm (tabl. VII b),

— fragmenty dużego naczynia dwustożkowego z cylindryczną szyjką barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej w górnych partiach naczynia chropowatej i obmazywanej poniżej załomu brzuśca. Wymiary: średnica wylewu — 40 cm, średnica załomu brzuśca — 58 cm, wysokość 48 cm (tabl. VII c),

— fragmenty dużego naczynia dwustożkowego barwy żółto-ceglastej o powierzchni silnie chropowatej.

Grób nr 19 — jamowy z brukiem, ar XIV (tabl. VIII a). Bezpośrednio pod darnią odkryto nieregularny bruk kamienny z wyraźnymi śladami przemieszczania poszczególnych kamieni. W centrum bruku po usunięciu kamieni zarysowała się nieregularna jama barwy szarej, o wymiarach 60 x 40 cm, głęboka na 25 cm. W wypełnisku jamy wystąpiły nieliczne przepalone kości oraz liczne ułamki ceramiki, które także występowały poza obrębem jamy. Wyróżniono wśród nich:

— fragmenty baniastego naczynia z cylindryczną szyjką. Barwa żółto-szara, powierzchnia gładzona, zdobiona grupami linii rytych. Wymiary: średnica wylewu 12 cm, średnica największej wydętości brzuśca — 18 cm, średnica dna — 8 cm, wysokość 18 cm (tabl. VIII b),

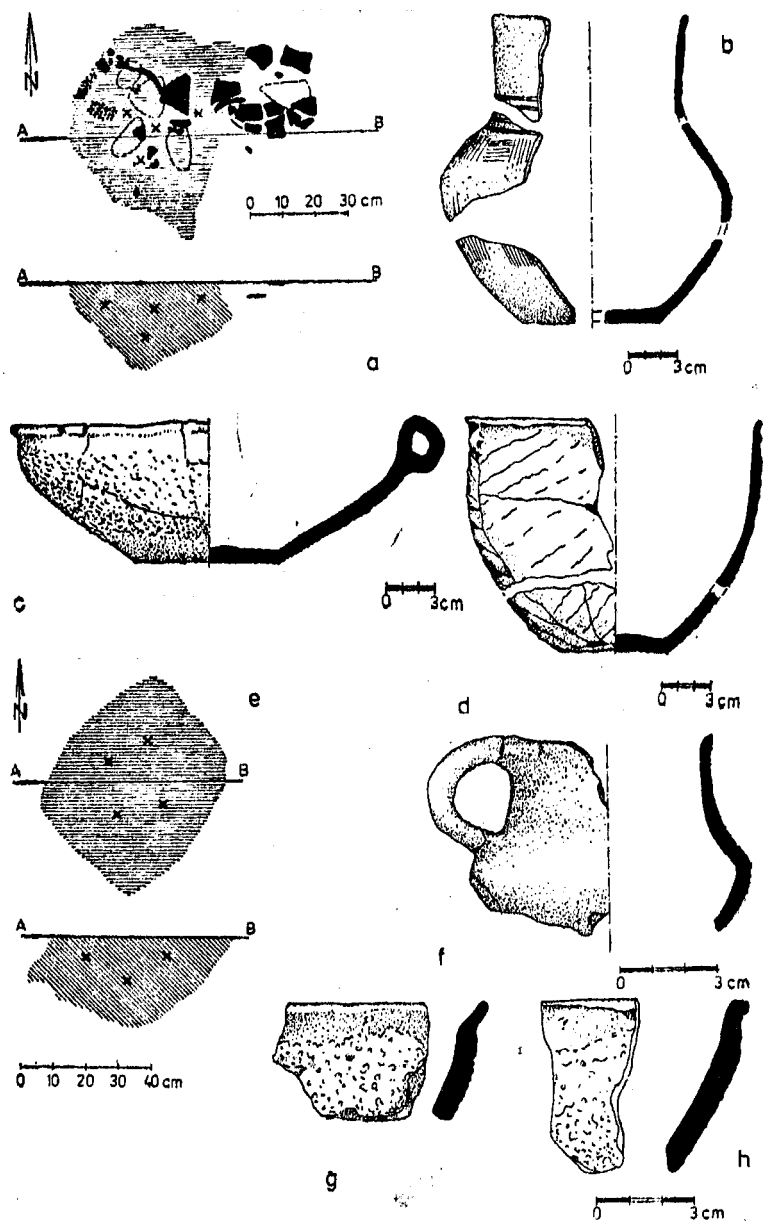
— fragmenty misy z uchem, barwy szaro-ceglastej, powierzchnia lekko chropowata. Krawędź naczynia lekko zgrubiła, wychylona na zewnątrz. Wymiary: średnica wylewu 24 cm, wysokość 9 cm (tabl. VIII c),

— fragmenty beczułkowego naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni obmazywanej. Krawędź naczynia zgrubiła wychylona na zewnątrz. Wymiary: średnica wylewu 18 cm, wysokość — 14 cm (tabl. VIII d),

— fragmenty niewielkiego dwuosznego naczynia barwy ceglastej, zdobionego ornamentem dołków paznokciowych.

Grób nr 20 — jamowy z brukiem, ar XIV (tabl. VIII e). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto nieregularny bruk o wymiarach 200 x 150 cm. Kamienie bruku w układzie bardziej zwartym w centrum, na obwodzie luźne. Bezpośrednio pod brukiem, w jego centrum, odkryto rombowałą jamę barwy szaro-żółtej o wymiarach 70 x 55 cm, głęboką na 29 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki. Ułamki ceramiki znajdowały się także między kamieniami bruku. Między kamieniami omawianego bruku odkryto także fragmenty przepalonego i skorodowanego przedmiotu żelaznego. Wśród ułamków ceramiki wyróżniono:

Tablica VIII

Grób nr 19: a — plan płaski i przekrój, b — fragmenty baniastego naczynia z cylindryczną szyjką, c — misa z uchem, d — fragmenty jajowatego naczynia; grób nr 20: e — plan płaski i przekrój, f — fragment kubka, g, h — fragmenty krawędzi misy

— fragmenty misy barwy ceglastej o powierzchni chropowatej (tabl. VIII g, h),

— fragmenty kubka barwy ceglastej o powierzchni gładzonej (tabl. VIII f).

Grób nr 21 — jamowy, ar XIV (tabl. IX a). Na głębokości około 10 cm od powierzchni, w niewielkiej odległości od bruku przykrywającego jamę grobu nr 20 odkryto nieregularną jamę barwy szaro-brunatnej o wymiarach 50 x 50 cm, głęboką na 20 cm. W wypełnisku stwierdzono nieliczne przepalone kości ludzkie oraz ułamki naczyń, wśród których wyróżniono:

— fragmenty niewielkiego naczynia z uchem, barwy szaro-ceglastej, o powierzchni gładzonej, zdobionego grupami linii rytych (tabl. IX b, c),

— niecharakterystyczne fragmenty co najmniej trzech naczyń.

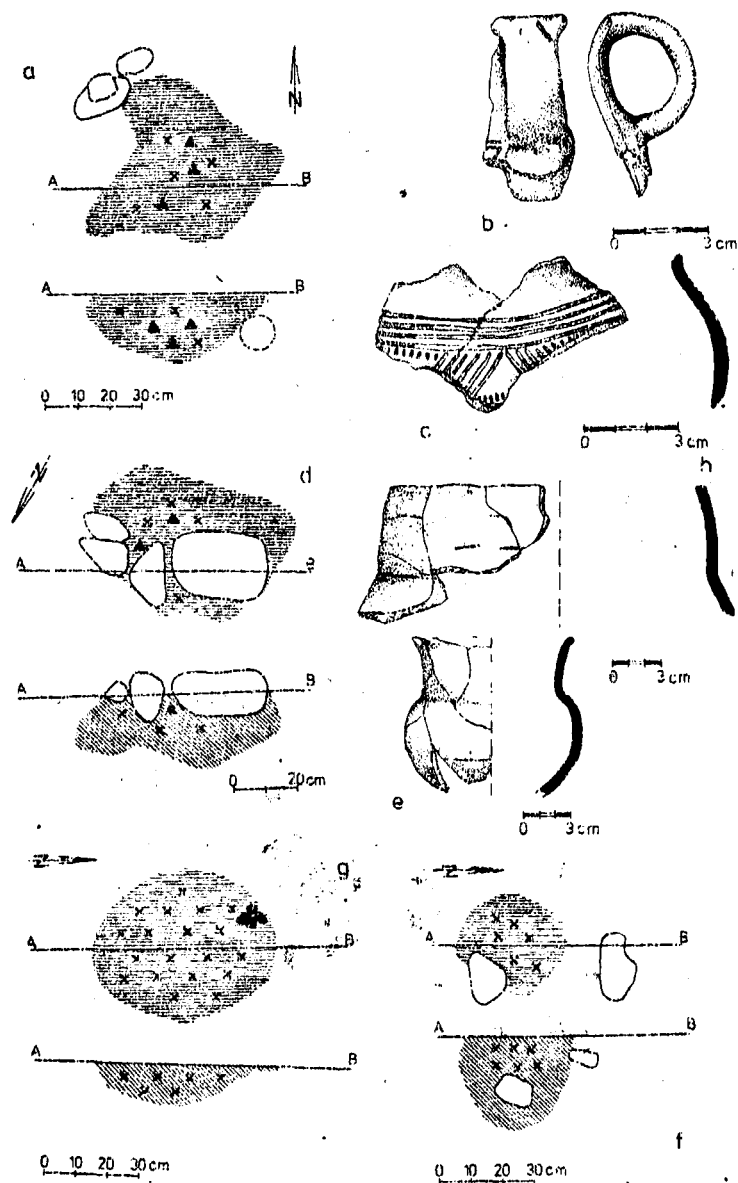
Grób nr 22 — jamowy, ar XIV (tabl. IX d). Bezpośrednio pod powierzchnią darni w pobliżu bruku pokrywającego jamę grobu nr 20 odkryto skupisko czterech kamieni. Pod kamieniami znajdowała się nieregularna jama barwy szarej o wymiarach 65 x 40 cm, głęboka na 23 cm. W wypełnisku jamy znajdowały się nieliczne przepalone kości oraz ułamki ceramiki, pochodzące z niewielkiego baniastego naczynia z cylindryczną szyjką, barwy ceglastej, o powierzchni gładzonej. Średnica wylewu naczynia — 10 cm (tabl. IX e).

Grób nr 23 — jamowy, ar XVI (tabl. IX f). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto kolistą jamę barwy szarej o średnicy 35 cm, głęboką na 30 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono przepalone kości.

Grób nr 24 — jamowy, ar XVI (tabl. IX g). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto kolistą jamę barwy szaro-brunatnej o wymiarach 57 x 50 cm głęboką na 12 cm. W wypełnisku jamy odkryto znaczną ilość przepalonych kości przemieszanych z popiołem i ułami kami ceramiki. Ułamki ceramiki pochodziły z naczynia barwy szaro-żółtej, o powierzchni gładzonej. Większość ułamków była bardzo drobna i często złuszczone. Udało się zrekonstruować fragment szyjki naczynia (tabl. IX h).

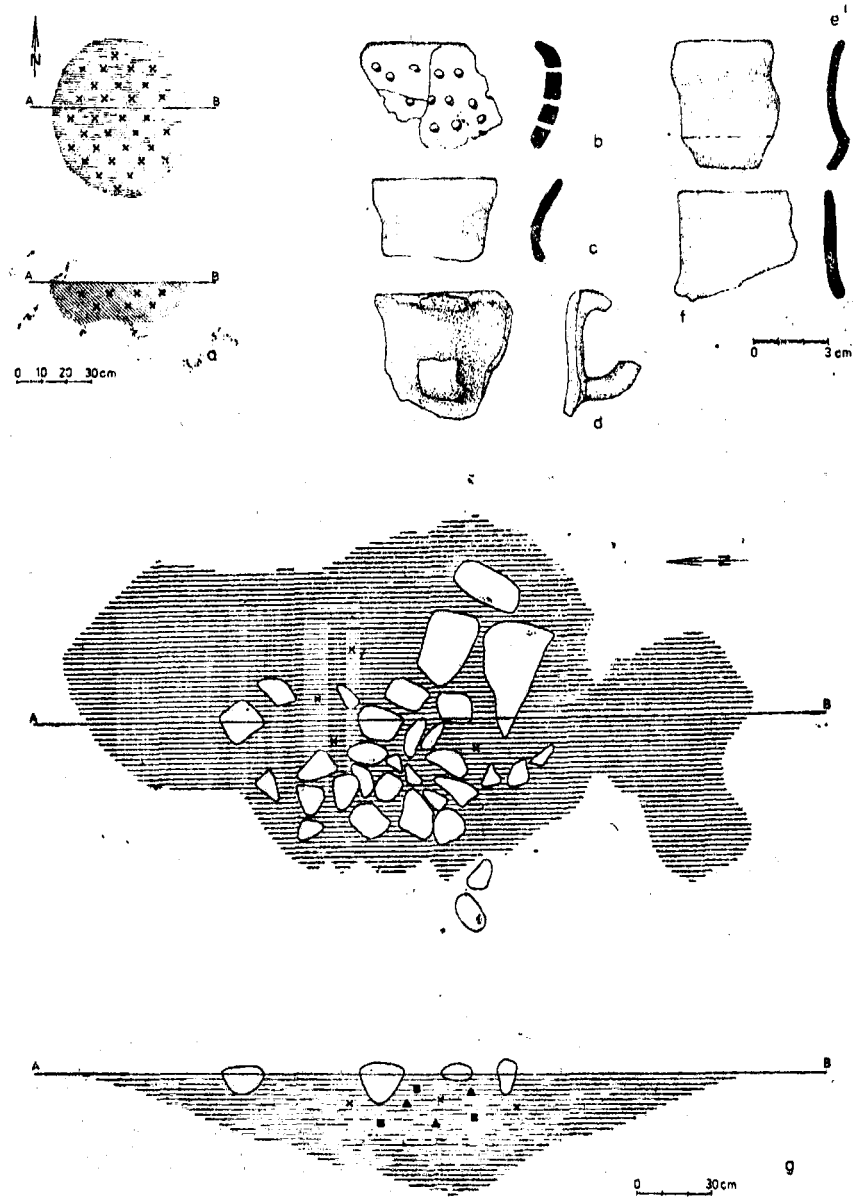
Grób nr 25 — jamowy, ar XVI (tabl. X a). Na głębokości około 18 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy szarej o wymiarach 65 x 55 cm, głęboką na 15 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono znaczną ilość przepalonych kości oraz cztery niewielkie ułamki ceramiki barwy ceglasto-szarej, w tym dwa zdobione ornamentem dołków paznokciowych.

Grób nr 26 — jamowy z brukiem, ar XV i XVI (tabl. X g). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto nieregularne skupisko kamieni, zalegające w centrum nieregularnej, rozległej jamy barwy

Grób nr 21: a — plan płaski i przekrój, b — fragment naczynia z uchem,
 c — fragment naczynia z ornamentem grup linii rytych; grób nr 22: d — plan płaski
 i przekrój, e — fragment baniastej czarki z lejowato rozchyloną szyjką; grób nr 23:
 f — plan płaski i przekrój; grób nr 24: g — plan płaski i przekrój, h — fragment
 naczynia z cylindryczną szyjką

Tablica X

Grób nr 25: a — plan płaski i przekrój; grób nr 26: b — fragment naczynia sitowatego, c — fragment krawędzi, d — fragment krawędzi z uchem, e — fragment krawędzi, f — fragment krawędzi, g — plan płaski i przekrój

szaro-brunatnej o wymiarach 260 x 140 cm, głębokiej na 45 cm. W wypełnisku jamy odkryto nieliczne przepalone kości, węgle drzewne oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

- fragment sita glinianego barwy szaro-żółtej z krawędzią lekko nachyloną od wewnątrz (tabl. X b),
- fragmenty krawędzi niewielkiego pucharka barwy szaro-żółtej (tabl. X c, e),
- fragmenty niewielkiego naczynia z uchem, barwy szaro-ceglastej o gładzonej powierzchni (tabl. X d, f).

OPIS JAM

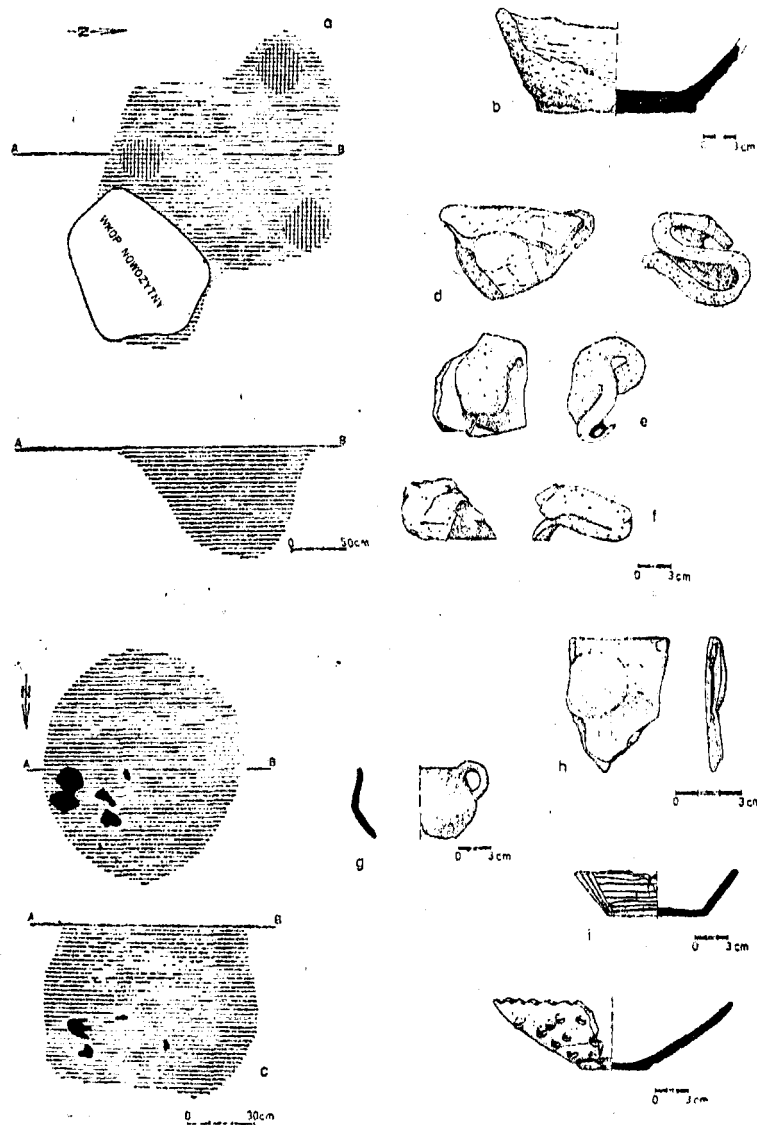
Jama nr 1, ar VI (tabl. XI a). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto stosunkowo rozległą, nieregularną jamę barwy szaro-brunatnej o wymiarach 310 x 210 cm, głęboką na 100 cm. W części południowo-wschodniej omawianej jamy znajdował się owalny nowożytny wkop o wymiarach 140 x 110 cm. W wypełnisku jamy znajdowały się trzy kolisty zaciemnienia barwy brunatno-czarnej. W zaciemnieniu znajdującym się w południowej części jamy wystąpiły grudki przepalonej polepy oraz węgle drzewne. W dwóch pozostałych zaciemnieniach stwierdzono jedynie nieliczne węgle drzewne. Omawiane zaciemnienia okazały się bardzo płytkie, sięgały bowiem 5 cm głębokości. W czasie eksploracji wypełniska jamy stwierdzono soczewkowate przebarwienia. Odkryto liczne ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

- duży fragment części przydennej grubościennego naczynia barwy szaro-ceglastej o powierzchni silnie chropowatej (tabl. XI b),
- 2 fragmenty ucha barwy żółto-ceglastej o powierzchni silnie chropowatej, pochodzące zapewne z dużego naczynia,
- 19 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej,
- 4 fragmenty naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej.

Jama nr 2, ar VI (tabl. XI c). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryta została owalna jama barwy brunatnej o wymiarach 105 x 90 cm, głęboka na 75 cm. W czasie eksploracji odkryto znaczne ilości ułamków ceramiki i polepy, wśród których wyróżniono:

- 52 fragmenty pochodzące co najmniej z czterech naczyń silnie zniekształconych pod wpływem wysokiej temperatury; barwa powyższych ułamków ceramiki szara, powierzchnia spękana o strukturze gąbczastej (tabl. XI d, e, f),
- 6 fragmentów naczynia zdobionego guzkami; barwa naczynia szara, powierzchnia gładzona (tabl. XI h),

Tablica XI

Jama nr 1: a — plan płaski i przekrój, b — fragment przydennej partii naczynia;
 jama nr 2: c — plan i przekrój, d — fragment naczynia zdeformowanego termicznie, e — fragment naczynia zdeformowanego termicznie, f — fragment naczynia zdeformowanego termicznie, g — fragment kubka, h — fragment naczynia z guzkiem plastycznym, i — fragment przydennej partii naczynia zdobionej grupami poziomych i pionowych linii ritych, j — fragment misy z karbowaną krawędzią, zdobionej ornamentem dołków paznokciowych

— 5 fragmentów misy z karbowaną krawędzią, barwy ceglasto-szarej, o powierzchni gładzonej, zdobionej ornamentem dołków paznokciowych (tabl. XI j),

— fragment kubka barwy ceglastej o powierzchni gładzonej (tabl. XI g),

— fragment przydennej części naczynia barwy szaro-ceglastej o powierzchni gładzonej, zdobionej grupami linii rytych na przemian pionowych i poziomych (tabl. XI i),

— 3 fragmenty grubościennego naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni silnie chropowatej,

— fragmenty polepy z odciskami konstrukcji drewnianych.

Jama nr 3, ar VI (tabl. XII a). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odsłonięto owalną jamę barwy brunatno-szarej z wyraźnym zaciemnieniem w części wschodniej jamy. Wymiary jamy 85 x 70 cm, głębokość 88 cm. W przekroju jama miała nieregularny workowaty kształt. Od strony zachodniej omawianego profilu na głębokości 30 cm widoczna była wyklinowująca się warstwa o intensywnie czarnym zabarwieniu. W czasie eksploracji w wypełnisku jamy odkryto rozcieracz kamienny (tabl. XII c) oraz liczne ułamki ceramiki i polepy, wśród których wyróżniono:

— 109 fragmentów naczyń barwy żółto-ceglastej o powierzchni chropowatej, w tym 5 fragmentów wylewów,

— fragment pucharka z lejkowato rozchyloną szyjką barwy szarej o powierzchni gładzonej (tabl. XII b),

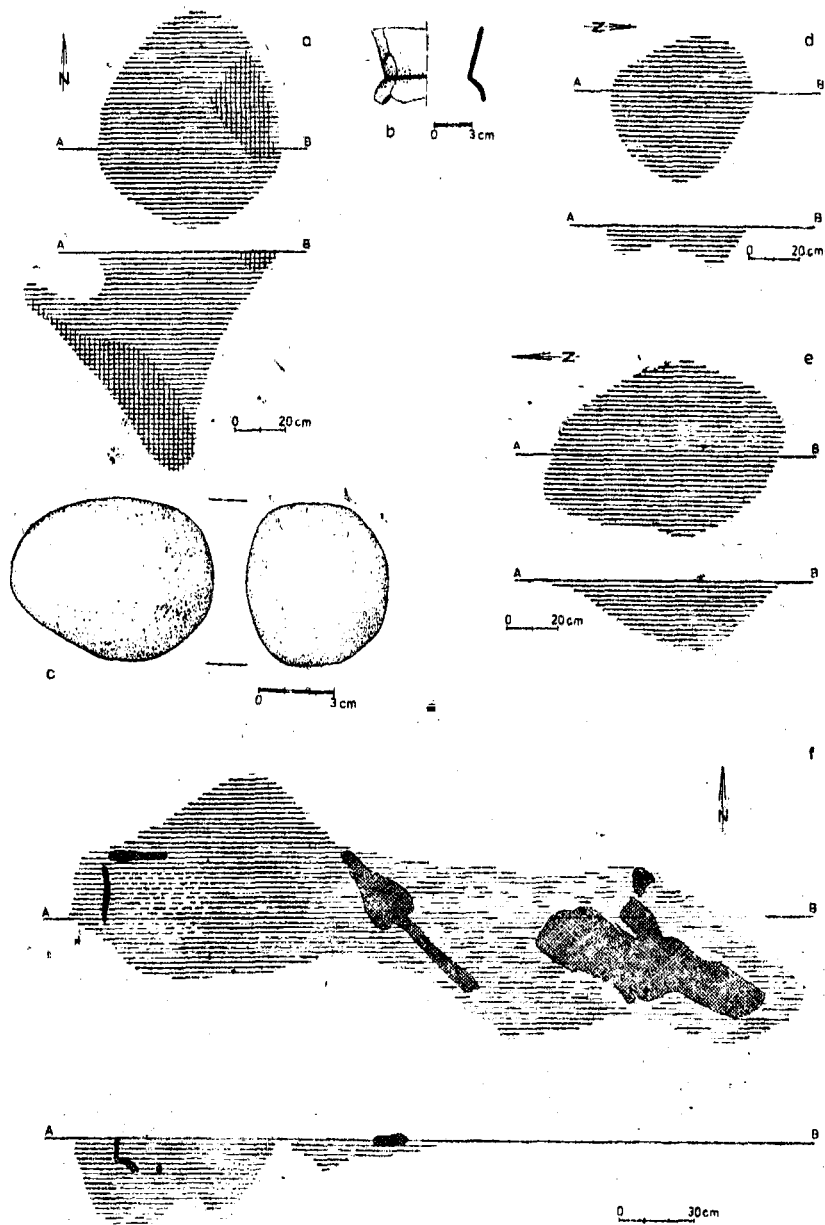
— fragmenty polepy.

Jama nr 4, ar VI (tabl. XII d). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto kolistą jamę barwy brunatnej o wymiarach 60 x 57 cm, głęboką na 15 cm. W wypełnisku jamy odkryto 4 fragmenty brzuśca naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni chropowatej.

Jama nr 5, ar V (tabl. XII e). Na głębokości około 25 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy szarej o wymiarach 90 x 70 cm, głęboką na 28 cm. Wypełnisko jamy jednorodne z drobnymi węglami drzewnymi. W obrębie jamy nie odkryto żadnych zabytków.

Jama nr 6, ar V (tabl. XII f). Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto wydłużoną jamę barwy żółto-szarej o długości 300 cm. W wypełnisku jamy odkryto fragmenty zwęglonych belek występujące w trzech skupiskach. W zachodniej części jamy wystąpiły niewielkie fragmenty przepalonego drewna w układzie węglowym. W bezpośrednim ich sąsiedztwie występowała silnie przeparzona ziemia. W centrum jamy odkryto mniejszy fragment zwęglonej belki. Większy fragment znajdował się we wschodniej części jamy. W przekroju jama osiągała największą głębokość (40 cm) w zachodniej części.

Tablica XII

Jama nr 3: a — plan płaski i przekrój, b — fragment naczynia z lejkowato rozchyloną szyjką, c — rozcieracz kamienny; jama nr 4: d — plan płaski i przekrój; jama nr 5: e — plan płaski i przekrój; jama nr 6: f — plan płaski i przekrój

W części centralnej i wschodniej głębokość jamy była nieznaczna lub w ogóle nieczytelna w przekroju. W wypełnisku jamy odkryto jedynie 3 niewielkie fragmenty ceramiki barwy żółto-ceglastej o powierzchni gładzonej, pochodzące z brzuśca niewielkiego naczynia.

Jama nr 7, ar VI (tabl. XIII a). Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto wydłużoną nieregularną jamę barwy szaro-brązowej. Wymiary 227 x 65 cm, głębokość 45 cm. W wypełnisku jamy o jednorodnym szaro-brązowym zabarwieniu odkryto 11 fragmentów niewielkiego naczynia barwy ceglasto-żółtej, o powierzchni gładzonej, pochodzących z partii brzuśca.

Jama nr 8 okazała się naturalnym przebarwieniem.

Jama nr 9, ar V (tabl. XIII b). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odsłonięta została rozległa nieregularna jama barwy brunatno-szarej. Część zachodnia jamy była zniszczona, przez równie rozległy nowożytny wkop. W przekroju okazało się, że wkop nowożytny był bardzo płytki, o nieczytelnym profilu, natomiast jama osiągała głębokość 43 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono ułamki ceramiki, pochodzące z misy z uchem. Barwa misy szaro-ceglasta, powierzchnia lekko chropowata. Krawędzie misy lekko nachylone do wnętrza. Wymiary: średnica 23 cm, wysokość 9 cm (tabl. XIII c).

Jama nr 10, ar V (tabl. XIV a). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odsłonięto nieregularną jamę o szaro-brunatnym zabarwieniu o wymiarach 100 x 65 cm, głębokość na 28 cm. Na skraju jamy, w jej zachodniej części odkryto fragmenty niewielkiego beczułkowatego naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni chropowatej. Naczynie posiadało najprawdopodobniej dwa uszka (zachował się fragment jednego) oraz symetrycznie rozmieszczone w stosunku do uszek dwa guzki plastyczne umieszczone pod krawędzią. Wymiary naczynia: średnica wylewu — 11 cm, wysokość — 12 cm (tabl. XIV b). Ponadto w wypełnisku jamy stwierdzono drobne węgle drzewne.

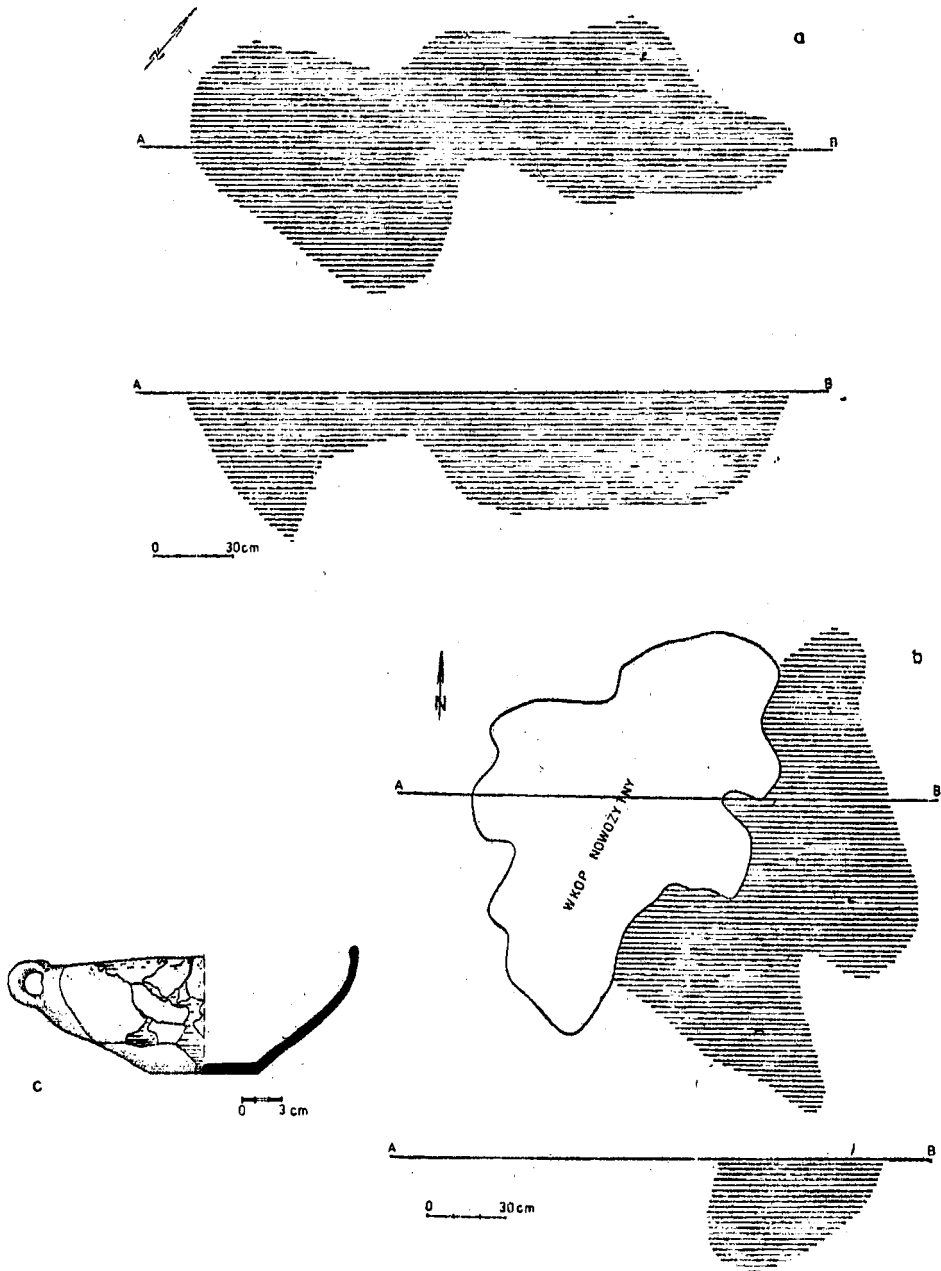
Jama nr 11, ar XII. Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto nieregularną jamę barwy szaro-brunatnej. W wypełnisku jamy stwierdzono skupisko węgla drzewnych i ślady przeprażonej ziemi. Żadnych zabytków nie odkryto.

Jamy nr 12 i 13 okazały się nowożytnymi przewarstwieniami w związku z czym zostały pominięte w opisie i dokumentacji.

Jama nr 14, ar XII. Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto nieregularną jamę barwy szaro-brunatnej o wymiarach 220 x 100 cm, głębokość na 30 cm. W wypełnisku jamy stwierdzono jedynie nieznaczne węgle drzewne.

Jama nr 15, ar XII. Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto nieregularny bruk, znajdujący się w centrum owalnej jamy o sza-

Tablica XIII

Jama nr 7: a — plan płaski i przekrój; jama nr 9: b — plan płaski i przekrój,
c — fragmenty misy z uchem

rym zabarwieniu. Wymiary jamy 250 x 130 cm, głębokości 65 cm. W wypełnisku jamy odkryto fragmenty dwóch wiórów krzemianych (tabl. XVI i, j) oraz ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— 5 fragmentów naczyń barwy ceglasto-szarej zdobionych dolkami paznokciowymi,

— 4 fragmenty naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni gładzonej.

Jama nr 16, ar XIV (tabl. XIV c). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto niewielki bruk kamienny, w sąsiedztwie którego odkryto wydłużoną jamę barwy szarej. Wymiary jamy 126 x 30 cm, głębokość — 15 cm. W wypełnisku jamy odkryto liczne ułamki (108 sztuk) ceramiki barwy żółto-ceglastej o powierzchni lekko schropowanej oraz nieliczne przepalone kości. Zarówno ułamki ceramiki, jak i kości występowały także poza obrębem jamy.

Jama nr 17, ar XV. Na głębokości około 40 cm od powierzchni ukazała się owalna jama barwy brunatnej o wymiarach 170 x 120 cm, głębokość na 68 cm. W wypełnisku jamy poza nielicznymi węglami drzewnymi nie stwierdzono zabytków.

Jama nr 18, ar XII. Na głębokości około 20 cm od powierzchni odkryto nieregularną jamę barwy szaro-brunatnej, sięgającą 70 cm w przekroju. Jama znajdowała się w bezpośrednim sąsiedztwie grobów nr 16 i 17. W wypełnisku jamy o jednorodnym charakterze barwy szaro-brunatnej nie stwierdzono żadnych zabytków.

Jama nr 19, ar XVI. Na głębokości około 15 cm od powierzchni odkryto nieregularny bruk przykrywający nieregularną jamę o szarym zabarwieniu. Jama w przekroju osiągała głębokość 20 cm. W wypełnisku, poza nielicznymi węglami drzewnymi, nie stwierdzono żadnych zabytków.

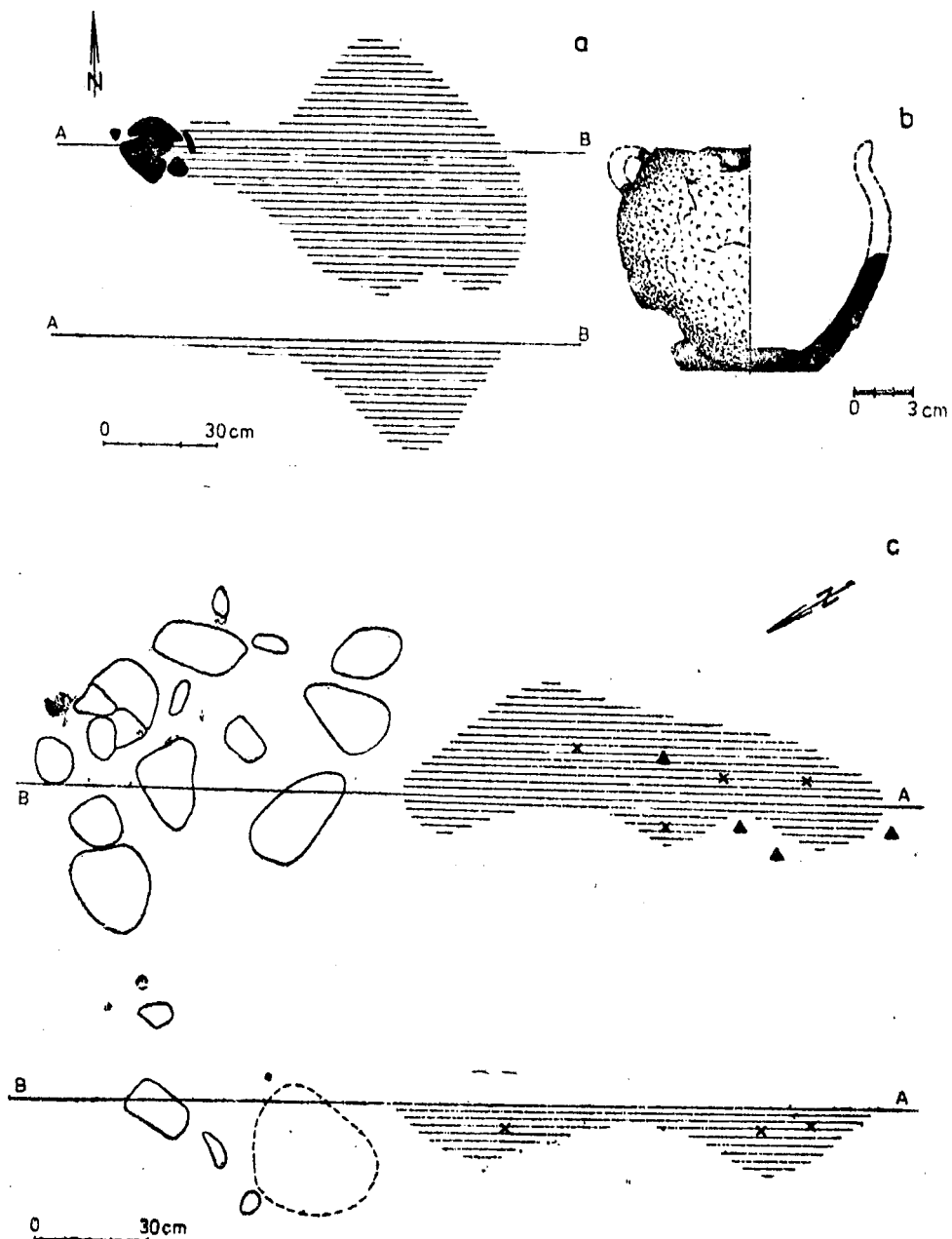
Jama nr 20, ar XVI. Na głębokości około 30 cm od powierzchni odkryto owalną jamę barwy szaro-brunatnej. Wymiary jamy 115 x 85 cm, głębokość 15 cm. Na powierzchni jamy występowały nieregularnie rozmieszczone kamienie, będące zapewne pozostałością zniszczonego bruku. W wypełnisku jamy nie stwierdzono żadnych zabytków.

SKUPISKA CERAMIKI

Skupisko nr 1, ar VI (tabl. XV a, b). Na głębokości około 15 cm od powierzchni w żółtym piasku odkryto skupisko ułamków, wśród których wyróżniono:

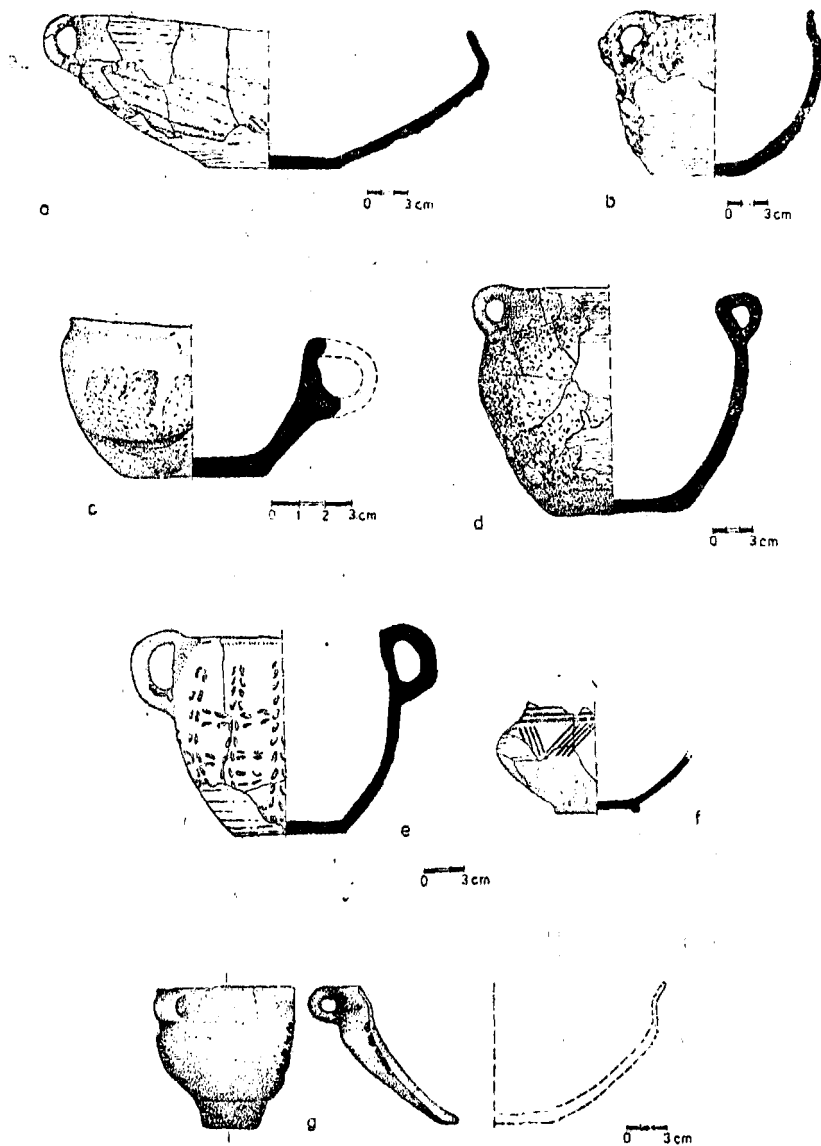
— fragmenty misy z uchem, barwy ceglasto-szarej, powierzchnia naczynia obmazywana, z wyjątkiem szyjki. Wymiary: średnica wylewu — 30 cm, wysokość — 10 cm.

Tablica XIV

Jama nr 10: a — plan płaski i przekrój, b — naczynie beczułkowate; jama nr 16:
c — plan płaski i przekrój

Tablica XV

Skupisko ceramiki nr 1: a — miska z uchem, b — fragmenty kubka; skupisko ceramiki nr 2: c — kubek; skupisko ceramiki nr 3: e — naczynie beczułkowane zdobione pasmami poziomych i pionowych dołków paznokciowych, f — fragment niewielkiego baniastego naczynia zdobionego grupami linii rytých, g — fragment misy zdobionej pionowymi pasmami dołków paznokciowych; skupisko ceramiki nr 4: d — naczynie beczułkowane

— fragmenty baniastego kubka barwy żółto-szarej o powierzchni chropowatej. Wymiary: średnica wylewu — 12 cm, wysokość — 12 cm.

Skupisko nr 2, ar VI (tabl. XV. c). Na głębokości około 25 cm od powierzchni w czystym piasku odkryto fragmenty kubka barwy szaro-żółtej o powierzchni gładzonej. Wymiary: średnica wylewu — 9 cm, wysokość — 6 cm.

Skupisko nr 3, ar XIII (tabl. XV e, f, g). Na głębokości około 10 cm od powierzchni odkryto dwa niewielkie kamienie, bezpośrednio pod którymi odkryto ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty beczułkowatego naczynia z dwoma uchami barwy żółto-ceglastej, o powierzchni gładzonej, zdobionej ornamentem pasm pionowych i poziomych dołków paznokciowych; wymiary: średnica wylewu — 15 cm, wysokość — 15 cm,

— fragmenty niewielkiego naczynia barwy ceglastej o gładzonej powierzchni, zdobionego ornamentem grup linii rytych,

— fragmenty misy z uchem; barwa misy szaro-ceglasta, powierzchnia gładzona, zdobiona liniami dołków paznokciowych, rozchodzących się promieniście od dna w kierunku wylewu.

Skupisko nr 4, ar XII (tabl. XV. d). Na głębokości około 20 cm od powierzchni w niewielkim zaciemnieniu barwy żółto-szarej odkryto ułamki ceramiki pochodzące z beczułkowatego naczynia z dwoma uchami. Barwa naczynia żółto-ceglasta, powierzchnia schropowata. Wymiary: średnica wylewu — 15 cm, wysokość — 17 cm.

Skupisko nr 5, ar XIV (tabl. XVI c, d, e, f). Na głębokości około 25 cm od powierzchni odkryto w czystym piasku skupisko ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono:

— 48 fragmentów misy z uchem barwy ceglastej, zdobionej ornamentem dołków paznokciowych,

— 5 fragmentów niewielkiego naczynia barwy żółto-szarej, zdobionego grupami linii rytych,

— fragment naczynia sitowatego.

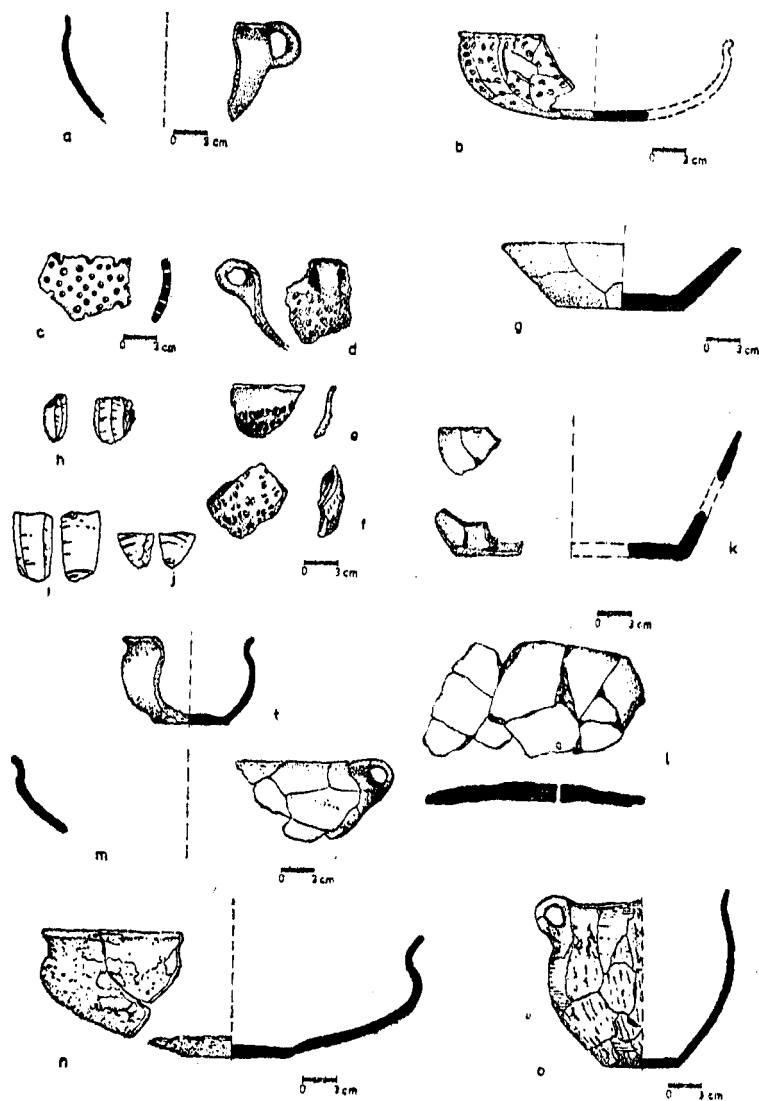
Skupisko nr 6, ar VIII (tabl. XVI. n, o). Na głębokości około 30 cm od powierzchni w czystym piasku odkryto ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

— fragmenty misy barwy żółto-ceglastej o powierzchni chropowatej. Misa posiadała wyodrębnioną szyjkę i zgrubiałą krawędź. Wymiary: średnica wylewu — 34 cm, wysokość — 11 cm,

— fragmenty beczułkowatego naczynia z uchem. Barwa naczynia żółto-ceglasta, powierzchnia chropowata. Wymiary: średnica wylewu — 14 cm, wysokość — 15 cm.

Skupisko nr 7, ar XIV (tabl. XV k, l). Na głębokości około 15 cm

Tablica XVI

Skupisko ceramiki nr 11: a — fragment kubka; skupisko ceramiki nr 9: b — fragment misy zdobionej dołkami paznokciowymi; skupisko ceramiki nr 5: c — fragment sita, d — fragment misy zdobionej dołkami paznokciowymi, e — fragment misy zdobionej dołkami paznokciowymi, f — fragment misy zdobionej dołkami paznokciowymi; skupisko nr 10: g — przydenna część naczynia; h — rdzeń krzemienny znaleźdny luźno; jama nr 15: i — wiór krzemienny, j — wiór krzemienny; skupisko ceramiki nr 7: k — fragmenty naczynia doniczkowatego, l — fragmenty dna naczynia z otworkiem; skupisko ceramiki nr 8: ł — czarka, m — fragment misy z uchem; skupisko ceramiki nr 6: n — fragmenty misy, o — naczynie jajowate z uchem

od powierzchni w niewielkim zaciemnieniu barwy szarej odkryto skupisko ułamków ceramiki, pochodzących z naczyń barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej, wśród których wyróżniono:

- fragment krawędzi lejkowato rozchylającego się naczynia,
- fragment przydennych partii,
- fragmenty dna, w centrum którego znajdował się niewielki otworek.

Skupisko nr 8, ar XIV (tabl. XVI l, m). Na głębokości 15 cm od powierzchni w czystym piasku odkryto ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

- fragment niewielkiej czarki barwy żółto-szarej, powierzchni gładzonej. Wymiary: średnica wylewu 11 cm, wysokość 8 cm,
- fragmenty misy z uchem, barwy szaro-ceglastej, o powierzchni gładzonej.

Skupisko nr 9, ar XIV (tabl. XVI b). Na głębokości około 20 cm od powierzchni, w pobliżu uszkodzonego bruku odkryto ułamki ceramiki, pochodzące co najmniej z dwóch naczyń. Wyróżniono wśród nich:

- fragmenty misy barwy ceglasto-szarej, na całej powierzchni zdobionej dołkami paznokciowymi. Wymiary: średnica wylewu 24 cm, wysokość 8 cm,
- 4 fragmenty naczynia barwy żółto-ceglastej o powierzchni gładzonej z partii brzuśca.

Skupisko nr 10, ar XII (tabl. XVI g). Na głębokości około 30 cm od powierzchni w czystym piasku odkryto ułamki ceramiki przyciśnięte niewielkim kamieniem, wśród których wyróżniono:

- fragment partii przydennej naczynia barwy ceglastej o powierzchni gładzonej. Ułamki ceramiki nosiły ślady wtórnego przepalania,
- 32 fragmenty barwy szaro-ceglastej o powierzchni gładzonej, z partii brzuśca.

Skupisko nr 11, ar XII (tabl. XVI a). Na głębokości około 15 cm od powierzchni w czystym piasku odkryto ułamki ceramiki, wśród których wyróżniono:

- fragment niewielkiego kubka barwy żółto-szarej o powierzchni gładzonej,
- 11 fragmentów naczynia barwy żółto-szarej o powierzchni lekko schropowanej, z partii brzuśca.

ANALIZA MATERIAŁÓW

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

Analizę obrządku pogrzebowego utrudnia fakt znacznego zniszczenia obszaru cmentarzyska w czasach nowożytnych. Jedynie w dwóch wy-

padkach (groby nr 10 i 18) możemy mieć pewność, że część wziemna grobu nie została naruszona. Pozostałe groby i otoczenie do nich przylegające, w mniejszym lub większym stopniu zostało naruszone. Było to wynikiem uprawy ziemi zarówno w celach rolniczych (wg relacji miejscowych gospodarzy teren cmentarzyska przed zalesieniem znajdował się pod uprawą), jak i leśnych.

W aktualnym stanie badań nie jesteśmy w stanie określić wielkości cmentarzyska ani jego zasięgu. Niewątpliwym pozostaje fakt, że rozlokowane było na stoku niewielkiego wyniesienia w niewielkim oddaleniu od osady, aczkolwiek i ta zasada nie była zbyt rygorystycznie przestrzegana (np. groby nr 1, 2, 4 zlokalizowano w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów osadniczych).

Obowiązującym rodzajem pochówki jest pochówek ciałopalny jamowy — z jedynym wyjątkiem, jaki stanowi grób nr 18, w którym zastosowano pochówek ciałopalny popielnicowy. W trzech wypadkach pochówki były zabezpieczone brukami kamiennymi (groby nr 10, 19, 20). Jedynie w wypadku grobu nr 10 obserwujemy regularny kolisty bruk o średnicy 120 cm ułożony z większych kamieni na obwodzie, nieco mniejszych w centrum. Bruk kamienny, znajdujący się nad grobem nr 20, uszkodzony w czasach nowożytnych, był nieregularny, bez ściśle wyznaczonych granic. Układ kamieni sprawiał wrażenie przypadkowe i chaotyczne. Bruk odkryty nad grobem 19 był znacznie uszkodzony. Nad grobami nr 2, 9, 12, 15, 17, 22, 23, 26 odkryto mniejsze lub większe skupiska kamieni. Niewątpliwie były one częścią składową grobów i najprawdopodobniej miały zabezpieczać jamę grobową i wyróżniać ją w terenie. Bardziej szczegółowa analiza cytowanych nadbudów grobowych na cmentarzysku w Leśnie ze względu na stan ich zachowania wydaje się niecelowa.

Część wziemna grobów na omawianym cmentarzysku prezentuje się stosunkowo jednolicie. Są to z reguły kolisty jamy, których średnice wahają się w granicach 30—60 cm, a głębokość 10—30 cm. Wyjątkiem jest rozległa jama grobu nr 26 bardziej zbliżona do jam odpadkowych, niż do jamy grobowej. Pochówki wyróżniają się niewielką ilością materiału kostnego, co tylko w nielicznych przypadkach może być tłumaczone zniszczeniami nowożytnymi. Nie budzącym wątpliwości dowodem na składanie pochówków z niewielką ilością szczątków kostnych jest grób nr 10. Występują także groby zawierające większą ilość szczątków kostnych (groby nr 5, 15, 23—25). Charakterystyczne wydaje się również selekcjonowanie szczątków kremacji przed złożeniem do grobu, czego efektem pozostały tzw. groby czyste, w których sporadycznie spotykane są węgle drzewne w wypełniskach jam grobowych (jedynie w grobach nr 4, 6, 26).

Wyposażenie grobowe odkrywane na cmentarzysku w Leśnie to przede wszystkim mniejsze lub większe fragmenty naczyń często z wyraźnymi śladami wtórnego przepalenia. Wśród odkrywanych ułamków naczyń najczęściej spotyka się fragmenty mis (groby nr 1, 2, 8—11, 13, 14, 17, 19, 20). Występują one często w towarzystwie niewielkich naczyń baniastych z cylindryczną lub rozchyloną szyjką (groby nr 8—11, 13, 14, 17, 19) o powierzchni gładkiej lub zdobionej grupami linii rytych. Odmienną sytuację obserwowano w grobie nr 15, gdzie wśród ułamków ceramiki znacznie rozdrobnionych i przemieszanych ze szczątkami kostnymi wyróżniono fragmenty dwustożkowego naczynia z zaokrąglonym załosem brzuśca i stożkowato zwężającą się szyjką oraz fragmenty grubościennego naczynia o powierzchni schropowaczonej. Wymienione naczynia musiały ulec zniszczeniu już w czasie kremacji, a do grobu złożone zostały wskutek przemieszania się ze szczątkami kostnymi.

Na szczególną uwagę zasługuje jedyny grób popielnicowy. Jego wyjątkowy charakter nie wynika z zastosowania w pochówku popielnicy, a z faktu zastosowania płytowego obwarowania ceramicznego skonstruowanego z dużych fragmentów naczyń prawdopodobnie zasobowych. Tego typu obwarowania nie były znane w grupie kaszubskiej kultury łużyckiej.

Wydaje się, że również z działalnością obrzędową należy łączyć skupiska ceramiki, które najprawdopodobniej były pozostałością naczyń ofiarnych. Nie wykluczone, że kultowy charakter miały jamy odkrywane na terenie cmentarzyska. Jedynie jama nr 16 (tabl. XIV c) mogła powstać w wyniku zniszczenia grobu jamowego, na co wskazywałyby nieliczne przepalone kości występujące w wypełnisku omawianej jamy i obok.

JAMY OSADNICZE

Również wiele problemów związanych z interpretacją nasuwają jamy odkryte na terenie osady. Najbardziej interesujący w omawianej osadzie wydaje się zespół jam odkryty w arze VI (rys. 3). Jama nr 1, największa w tym zespole, mogła pełnić funkcje mieszkalne, natomiast pozostałe jamy pełniły zapewne pomocnicze funkcje gospodarcze. Wskazuje na to przede wszystkim wielkość i kształt oraz zawartość wypełniska. Jama nr 1 posiadała bardziej zróżnicowaną strukturę — występowały w niej owalne zaciemnienia z węglami drzewnymi, w jednym nawet wypadku z grudkami przepalonej polepy. Jama nr 2 zawierała największą ilość ułamków ceramiki, w tym także fragmenty naczyń zdeformowanych termicznie. Jama nr 3 w przekroju lejlikowata z wyraź-

nie rysującą się ciemną warstwą w dolnych partiach mogła być związana z produkcją spożywczą (np. wędzenie). Jednym z ciekawszych przedmiotów odkrytych w jej wypełnisku był rozcieracz kamienny. Jamy nr 4 i nr 7, należące do omówionego skupiska, nie wyróżniały się ani zawartością, ani kształtem. Można przypuszczać, że przedstawiony zespół obiektów mógł być pozostałością jednej zagrody lub jej części.

Odmianą sytuację obserwujemy w arze V, gdzie wyróżnia się przede wszystkim jama nr 6, z pozostałościami zwęglonych belek w układzie sugerującym, że stanowiły one część większej konstrukcji. W wypełnisku jamy odkryto tylko trzy niewielkie ułamki ceramiki w układzie nie wykluczającym przypadkowego ich przemieszczenia. Powyższy fakt oraz stosunkowo dobry stan zachowania zwęglonych belek sugeruje, że mamy do czynienia z obiektem nowożytnym. Niewiele można powiedzieć o pozostałych jamach z terenu osad. Jama nr 5 nie zawierała żadnych zabytków, w wypełnisku stwierdzono jedynie węgle drzewne. W jamach nr 9 i nr 10 odkryto fragmenty naczyń, z których zdołano zrekonstruować misę i niewielkie naczynie beczułkowate. Wydaje się, że dwie ostatnie jamy mogły pełnić funkcje gospodarcze, aczkolwiek określić precyzyjniej ich przeznaczenia nie jesteśmy w stanie.

CERAMIKA

Misy są najliczniej reprezentowanym typem naczyń na stanowisku w Leśnie. Odkryto ich ogółem 15 egzemplarzy. Wyróżniają się wśród nich dwa podstawowe typy: misy z profilowaną szyjką i ze ściągami łagodnie przechodzącymi w krawędź. Misy z najbardziej ostro profilowanymi szyjkami odkryto w grobach nr 1 i 8 oraz skupiskach ceramiki nr 1 i 6. Misy o łagodniej profilowanych szyjkach występowały w grobach nr 9—11, 16, 19 oraz skupisku ceramiki nr 8. Misy o ściągach łagodnie przechodzących w krawędź odkryto w grobie nr 2, jamie nr 2 i jamie nr 9 oraz skupisku ceramiki nr 9. W grobie nr 14 odkryto naczynie o stosunkowo ostro profilowanej szyjce, które jest formą pośrednią między misami i wazami.

Omawiane misy zdobiono stosując przede wszystkim ornament dołków paznokciowych, którym pokrywano całą powierzchnię misy (skupisko ceramiki nr 9, jama nr 2) lub pozostawiano wygładzoną szyjkę (grób nr 4). Stosowano także pionowe pasma dołków paznokciowych, biegnące od krawędzi do dna. Wyjątkowym zupełnie naczyniem była misa, której fragmenty odkryto w jamie nr 2, formą zbliżoną do naczyń doniczkowatych o powierzchni pokrytej dołkami paznokciowymi i kar-

bowanej krawędzi. Tylko w jednym wypadku (grób nr 2) zastosowano ornament linii rytych, układający się w motywy trójkątów.

Wydaje się także, że względy estetyczne decydowały o wygładzeniu szyjki w misach o schropowaconych powierzchniach (groby nr 9 i 19). Także szczególnym rodzajem ornamentu będzie obmazywanie powierzchni naczyń, tworzące charakterystyczną fakturę (grób nr 10).

Omówione wyżej misy należą do najbardziej popularnych form naczyń w IV okresie epoki brązu na Pomorzu¹. Trwają jednak do początków epoki żelaza tylko w niewiele zmienionej formie, co znacznie zmniejsza ich przydatność do analiz chronologicznych.

Drugim co do liczebności typem naczyń są niewielkie baniaste naczynia z cylindryczną lub lekko rozchyloną szyjką, których fragmenty odkryto w 11 obiektach. Niestety, tylko nieliczne egzemplarze udało się zrekonstruować (groby nr 8, 19, skupisko ceramiki nr 3). Naczynia powyższego typu często były zdobione grupami linii rytych. Jest to forma nieco mniej popularna na Pomorzu, jak omówione poprzednio misy. Zbliżone formy występują w grupie chełmińskiej kultury łużyckiej, gdzie datowane są na schyłek epoki brązu².

Naczynia beczułkowate odkryto w 8 wypadkach. Różnią się one między sobą zarówno wielkością, jak i sposobem zdobienia. Większość tych naczyń posiada jedynie chropowaconą powierzchnię. Wyjątkiem było naczynie odkryte w skupisku nr 3 zdobione podwójnymi pasami poziomymi i pionowymi dołków paznokciowych. Omówiona forma uznana została przez J. Kostrzewskiego za typową dla V okresu epoki brązu³. Wydaje się jednak, że tak, jak misy, jest to forma pozostająca w użyciu znacznie dłużej.

Kubki reprezentowane są w Leśnie przez cztery egzemplarze. Są to formy mało czułe typologicznie i stąd nie wnoszą żadnych uściśleń chronologicznych.

Niezbyt licznie reprezentowane są w Leśnej typowe dla IV okresu epoki brązu na Pomorzu⁴ naczynia dwustożkowe. Jedynie popielnica z grobu nr 18 i fragmenty naczynia z grobu nr 6 należą do powyższego typu naczyń. Naczynie dwustożkowe z zaokrąglonym załomem brzuśca i stożkowato zwężającą się szyjką odkryte zostało w grobie nr 15. Wydaje się, że także do naczyń dwustożkowych można zaliczyć naczynie, którego fragmentów użyto jako obstawy cera-

¹ J. Kostrzewski, *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań 1958, s. 65.

² J. Chudziakowa, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Małej Kępie pow. Chełmno*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu” 1967, ser. Archeologia, t. 1, s. 145, tabl. XVII.

³ Kostrzewski, *op. cit.*, s. 117.

⁴ *Ibidem*, s. 62.

micznej w grobie nr 18. Formą zdradzającą cechy schyłkowo „brązowe” było naczynie, którego fragmenty odkryto w grobie nr 6. Forma ta występuje już na przełomie epoki brązu i żelaza, znana jest z cmentarzyska w Wielkiej Wsi⁵.

Płaski talerz odkryty w grobie nr 17 jest pojedynczym egzemplarzem z Leśna, aczkolwiek w kulturze łużyckiej na Pomorzu jest formą znaną i pozostającą w użyciu do końca okresu halsztackiego⁶. Godny odnotowania wydaje się fakt odkrycia ułamków naczyń sitowatych znanych także z innych stanowisk kultury łużyckiej⁷.

Poza ceramiką w trakcie badań odkryto fragment brązowego przedmiotu drucikowatego. Z terenu osady i cmentarzyska pochodzą także fragmenty żużli żelaznych. Obok przytoczonych wyżej fragmentów zabytków metalowych sygnalizujących przejście do następnej epoki odkryto w czasie badań kamienny rozcieracz, będący pośrednio dowodem rolniczego charakteru zajęć mieszkańców osady w Leśnie. Wióry krzemienne i fragment rdzenia krzemienno-węglowego wskazują na ciągłe pozostawanie w użyciu narzędzi z ostrzami krzemiennymi.

CHRONOLOGIA

Przedstawione wyżej materiały i ich omówienie określają możliwości interpretacyjne, z których wynika, że nie będziemy mogli precyzyjnie datować ani poszczególnych zespołów, ani całości cmentarzyska czy osady. Podstawową przeszkodą jest brak zabytków metalowych i zdecydowana przewaga w ceramice form długotrwałych i pospolitych. Nie można także brać pod uwagę obrządku pogrzebowego przy próbach uściślenia chronologii, ponieważ jest to jedno z nielicznych cmentarzysk płaskich w grupie kaszubskiej kultury łużyckiej badanych systematycznie⁸.

Mimo powyższych zastrzeżeń obserwujemy prawidłowości, upoważniające do stawiania hipotetycznych wniosków. Najwcześniejsze zespoły grobowe pochodzą niewątpliwie z IV okresu epoki brązu (grób nr

⁵ *Ibidem*, s. 205.

⁶ *Ibidem*, s. 211.

⁷ *Ibidem*, s. 186, rys. 141.

⁸ Z dotychczas przebadanych cmentarzysk grupy kaszubskiej kultury łużyckiej opublikowano wyniki badań nad cmentarzyskiem w Grabowie — F. J. Lachowicz, *Cmentarzysko kurhanowe w Grabowie, pow. Bytów, stanowisko 1*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie” 1968, t. 14, s. 9—126, oraz cmentarzyskiem w Siemirowicach — M. Pietrzak, *Cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej w Siemirowicach, pow. Lębork*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie” 1959, t. V, s. 25—42; A. Szymańska, *Cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej z IV—V okresu epoki brązu w Siemirowicach, gm. Cewice, „Pomorania Antiqua” 1977, t. 7, s. 247—342.*

18 — popielnicowy z dwustożkową popielnicą i grób nr 15 — jamowy, w którym odkryto fragmenty dwustożkowego naczynia o zaokrąglonym załamie i stożkowato zwężającej się szyjce) i znajdują się we wschodniej części cmentarzyska (ary XV i XVI). W części centralnej (ary XII, XIV) obserwujemy ceramikę pochodzącą raczej z V okresu epoki brązu (naczynia beczułkowate, naczynie gruszkowate odkryte w grobie nr 6). Nad grobem nr 20, między kamieniami bruku odkryto fragmenty silnie skorodowanego przedmiotu żelaznego. Przytoczone zabytki pozwalają przypuszczać, że mamy tu do czynienia z młodszą częścią cmentarzyska, użytkowaną u schyłku epoki brązu.

Dotychczasowe wyniki badań, ilość grobów, ich rozmieszczenie na cmentarzysku (gęstość) oraz położenie w stosunku do obiektów osadniczych pozwala przypuszczać, że prezentowane materiały pochodzą z niewielkiego zespołu: cmentarzysko — osada, użytkowanego przez grupę rodzinną. Wskazuje na to także stosunkowo ujednolicony zestaw naczyń odkrywanych w grobach oraz fakt odkrywania obiektów kultury łużyckiej (w tym także grobów) na terenie całego leśnieńskiego kompleksu osadniczego.

Mamy nadzieję, że po zakończeniu badań będziemy mogli pokusić się o pełniejszą analizę struktury osadnictwa kultury łużyckiej w Leśnie.

Krzysztof Walenta

LUSATIAN CEMETERY AND LUSATIAN CULTURE SETTLEMENT AT LEŚNO
(ADMINISTRATIVE COMMUNE OF BRUSY)

In the years 1975—1976 the Excavation Expedition of Łódź University, conducting studies on the settlement complex from the Roman period at Leśno, performed salvage studies on the Lusatian culture cemetery and settlement. There were discovered 26 cremated burials, 20 hollows, and 11 ceramics clusters. In most cases these were hollow burials and only burial No. 18 was an urn burial. In three cases the burial hollows were covered with stone pavements.

The discovered settlement objects give rise to many interpretation problems. Only hollow No. 1 could perform housing functions, while the remaining ones must have been auxiliary objects.

From among mobile relics, the ceramic findings are most numerous. In their number the richest findings include bowls, barrel-shaped vessels, and small spherical vessels with cylindrical necks. The entire finding may be dated back to the end of the Bronze Age.